МОЛОДА КРОВ

П’єса на чотири дії

ДІЙОВІ ОСОБИ

Морочинська — поміщиця, удова.

А н т о с ь — студент,

Гаврусь — гімназист,

— її сини

Степан Макарович,

Макар Макарович,

— її брати

Ї в г а — наймичка у Морочинської.

К л и м — її батько.

Микита — її дядько.

Я в д о ш к а —її сестра.

Панас — наймит у Морочинської.

Семен — парубок.

Баба Саламаха — ворожка.

Парубки, дівчата, селяни.

ДІЯ ПЕРША

Їдальня старовинного дому. Двері в кухню, в вітальню й у сіни. Вікна в сад. Стіл наготовлено до обіду. Коло столу й мисника швидко порається ї в г а — гарненька дівчина в коротенькій спідниці, білій хустці й боса. Вона часом підбігає до вікна, вдивляється в його і знов біжить до столу. Чується десь у покоях спів Антося. Ївга причепуряється перед дзеркалом. З вітальні входить А н т о с ь. Невеличкий, з піднятими плечима, запал ймн грудьми, рухи нервові. Побачивши ївгу, перестає співати, озирається й підходить до неї. Ївга засоромлюється й любовно позирає на нього.

А н т о с ь (таємно). А мати де? Ївга. Там, у покоях.

Антось (нервово, піднято потирає руки). Так. Зараз дядюшка приїжджає... Га? їсю! Серденько б'ється. (Хоче обнять).

Ївга (злякано, соромливо). Ой, паничу!.. Побачать.

Антось. Ну, то що? Ти — моя жінка. Чого там? І потім, їсю, знов "паничу"? От яка ти, їй-богу! Ну швидше б приїжджав дядюшка. Яка тепер година? (Дивиться на годинника). Мусить уже бути. Мабуть, поїзд запізнився. (Знов хоче взяти за руки ївгу). Ну, їсю, не треба бути такою боязкою. Хіба ж ми що?

Ївга раптом закриває лице хусткою й плаче. Антось. їсю! Чого ти? Що сталось?

Ївга мовчить.

Антось. їсю, ради бога, що таке? Тебе хтось обидив? Ну, скажи ж!

Ївга (не піднімаючи хустки від лиця). Я сьогодні одходжу од вас.

Антось. Одходиш? Чого? Що це має значить? Сьогодні? Таж приїжджає дядюшка, доля наша рішиться. їсю! Нічого не розумію.

ї в г а. Я не можу бути у вас... З мене все село сміється Проходу нема.

А н т о с ь. Хто сміється? От маєш... (Змішаний). Так чекай: сьогодні рішиться все і ніхто сміятися не буде.

І в г а (сумно, безнадійно крутить головою). Нічого не рішиться. Пани ніколи не дадуть свого согласія.

А н т о с ь. Дасть, їсю! їй-богу, дасть, побачиш. Дядюшка їй об'яснить, мама дуже поважає дядюшку Макара.

ї в г а. І дядюшка не согласиться... Мужичка... Ой, та що там казать...

А н т о с ь. Чекай, їсю: ти дядюшки Макара не знаєш, значить, помовчи за нього говорить. А я тобі кажу, що не тільки согласиться, а вже согласився. Я ж тобі читав його листа. Пам'ятаєш, що він писав? "Лучче репана проста мужичка з чистим ясним серцем, ніж панянка з душею, як помийниця". Ну, чого ж тобі більше? Чудачка. Дядюшка не такий чоловік. Він недурно вчений. А вчені люди, їсю, вже давно знають, що діло не в тому... Ех, чекай, от переїдемо по весіллі в город, побачиш сама. А як будеш учителькою...

ї в г а (соромливо сміється). Ой, сядьте! Учителькою... Я й читать не вмію, а вони...

А н т о с ь. Все вмітимеш! Побачиш! За рік-два видержиш екзамен на вчительку. Ех, їсю, переїдемо в город, зараз тобі учителів, книжок. Так тебе обмундируємо, що через місяць сама себе не впізнаєш. А потім здаси екзамен, построїмо в нашому ж селі чудесну школу, ти за вчительку, я за вчителя. Хай тоді сміються з нас.

ї в г а. За які ж гроші ви построїте?

А н т о с ь. Як за які? За свої! Зараз же по весіллі мене виділяють. Жити ми будемо скромно... Ти подумай, їсю, скільки ми зможемо добра зробити людям! Така, наприклад, ясна, хороша душа, як у тебе, і в темноті. Читать не вмієш. А скільки ж таких, як ти!

ї в г а. А хазяйнувати не будемо?

А н т о с ь. Е, бог з ним, з хазяйнуванням! Ми з дітлахою будемо хазяйнувати. Ну, одходиш чи ні, говори швидше!

ї в г а (тихо). Одходжу...

А н т о с ь. Усе ж таки не віриш? Ні?

ї в г а (так само). А Килинка? (Сумно дивиться на нього).

Антось (змішавшись). Ну, Килинка... Що ж Килинка?.. Ну, правда, винен. Та я ж все-таки трохи покрив свій гріх... А за жінку вона була непідходяща мені. Винен, правда, не криюсь. Ну, а тепер хочу загладити свою вину.

ї в г а. Аз мене вже сміються, що я на Килинчине місце стала. Звели з розуму дівчину, пустили славу, а тепер куди вона? Я не хочу так. Я піду лучче додому...

А н т о с ь (рішуче). Ну що ж? Катай, справді, додому; так, може, дійсно краще. Правда, так краще! А я прямо, значить, до тебе зашлю сватів. Так-так, це лучче! А то наймичка, у своєму домі. Правда. Молодчина Іська! Правильно, іди додому. Хай буде по всім правилам. Коли хочеш іти?

І в г а. Та не знаю, як там тато...

А н т о с ь. Правильно, іди! Бачитись ми можемо й так. Будеш виходити до мене в садок? І в г а (соромливо). Не знаю.

З кухні входить Я в д о ш к а, дівчина років 14—15.

А н т о с ь (весело). А от і наша помошниця прийшла. Ну, як же там, Явдосю? Не бачили, не куриться дорога, не летить наш дядюшка-визволитель?

Я в д о ш к а. Ні, не видно ще.

А н т о с ь. А поїдете з нами, Явдосю, в город? Знаєш, Ісю, ми її теж на вчительки. Ій-богу! От, справді, чудесна ідея! Як же мені це в голову не прийшло? Ого! Такий інститут устроїмо, держись тільки! Правда, Явдосю? Хочете в город?

Я в д о ш к а (говорить дуже швидко, дрібно й одноманітно). Атож, хочу. Я в городі ще не була. А, кажуть, там їздять на возах, що без коней. Ніби некіпажі такі, карети. Та не вйокають, як у людей, а гудуть у дудки такі. Та сила-сила їх! Та, мабуть, усе те брехня. Казав Семена Кривого брат.

А н т о с ь. Ні, правда. От побачите. Та що ж це нема їх з вокзалу? Може, що сталось? Пора б уже. Треба піти подивитись на дорогу. (Заклопотано, швидко виходить).

ї вт а (як тільки зачинились за Антосем двері). А де тато? Чом же не йдуть? От, господи! Жду їх, а вони собі сидять там.

Я в д о ш к а. Та там причепились до них дядько Микита. П'яні такі, що аж страх. І знов за землю свою добиваються. Чистий клопіт. Та грозяться панам розказать. От горенько.

І в г а. Панам?

Я в д о ш к а. Атож! Розкажу, кричить, як ви панів під ма-настир хочете підвести. (Підходить тим часом до столу, жадно огляда його, потім хутко хапа з нього наготовлену їжу і пхає собі за пазуху). Я трошечки, Ісю, трошечки. От ще цього. Та цього. А того можна? Я візьму, я небагато.

І в г а (сердито). Явдохо! Та ти сказилася, чи що? А диви, хтось ввійде, що я казатиму? Забирайся собі геть! Пришелепувата! Годі ж, кажу! Чуєш? Явдохо! А диви!

Я в до ш к а. Та я ж трошечки. От яка!

І в г а (прислухається до гомону в сінях). От, здається, вже хтось і йде.

Входять Клим і Микита. Схожі один на одного, тільки Микита нижчий, добродушний на вигляд; п'яний.

Клим (до Микити). Ну, йди, йди, п'янюго, йди! Побачимо. (Неспокійно, злодійкувато озирається).

Микита (ступає за поріг і вперто випростується). От же і ввійшов. Ну? Ввійшов і не боюсь.

І в г а (незадоволено). Та чого ви сюди? Дядьку Микито, а що вам треба? Не можна, пани зараз обідати будуть. От, їй-богу! (До Явдоиіки). Та чого ти ще тут? Іди звідси! (Випиха Явдошку в кухню). Тату, заберіть дядька та йдіть собі. От, дивіться!

Микита. Ша, дівко! Ти знай, з ким говориш. Я тут, і, значить, так полагається. Поняла? Ти не думай, що високо вилетиш. Високо несешся, а низько сядеш.

Клим. Та годі, Микито. Ну, годі. Ну, чого ти? Хіба тут місце? Ну, випив і йди додому спати в солому. Випив і йди собі, ляж, проспись.

Микита (до Івги, так само). Ти думаєш, що когось обдуриш? Нет, я старий салдат, на похторитєльной службі сал-датськую кров проливав.

І в г а (озираючись на двері в покої). Дядьку Микито! От, боже ж мій! Зараз пані ввійдуть. Тату! А, господи. Ну навіщо ви їх сюди привели?

Микита. Я сам прийшов! Мене не треба водить. За правду я в огонь і в... куди вгодно піду. Ти мене...

Клим. Микито, ходім, бог з ним, ходім собі помаленьку.

Микита (не глянувши навіть на брата, до Івги). Племінниця! Не задирай носа! Слиш? Я от — босяк, батько твій ограбував мене, ну, не задирай ще носа. Подожди ще-трошки. Ти думаєш, много тямиш? А ти знаєш, скудова став чела-єк на світі? Га?

І в г а. Ну от, вже тепер про обізяну почнуть. От, боже ж мій! Дядьку, я вас просю: ідіть собі. Я вам винесу чарку горілки, тільки...

Микита. Подожди. Чарка чаркою, то само собою, а от обізяна, то, скажем, тоже само собою. Челаєк єсть од обізяни. Знаєш? Нє, постой. Од обізяни чи не од обізяни? Я от хочу пана спитати. Чи од обізяни, чи нє?

Как од обізяни, так... (Грізно повертається до Клима). Так как же ти смів забрать землю у рідного брата? Га? Давай січас свій вопрос! Я тебе тут питаю, і давай свій вопрос!

ї в г а (щоб залякати). Тшш! Пани йдуть, ідіть швидше!

Клим (хапаючи Микиту за рукав). Пани йдуть, Микито, ходім, ходім!!

Микита. Ну, так що? Я й спитаю панів! Що мені пани? І всьо. Весь вопрос. Я й спитаю пана: маєш ти право у рідного брата землю однімать? Ви думаєте, я не знаю, що ви тут затіваєте? А, нам всьо звєсно. Я на похторитєльной службі, как бил, у... Я, брат, понімаю всякі артикуляції.

Кл им (рішуче). Ну, знаєш що, Микито? Ходім, я тобі щось скажу. Ходім до пана, хай пан нас розсудять. Ходім.. Ну, ходім! Пан у конторі, ходім. Раз так, то ходім. У контору, пан у конторі. Ходім!

Микита. У канторі? А-а, ну, ходім у кантору. Ти думаєш, я кантори боюся? Я, брат, землі не крав у брата рідного, я...

Клим. Ну, добре, добре. Іди. (Обережно випихає його в сіни й зачиняє за собою двері).

У вікно в цей час зазирає кілька разів Панас. Коли брати вийшли, він підходить знов до вікна. Стиха стукає:

— ївго! ївго!

Ївга (підбігає). Ой, чого тебе тут носить? Сховайся, а то як побачать...

Панас. Та вже можна чи ще не пора? Надокучило сидіти в кущах, хай воно сказиться.

Ївга. Можна. Іди, хтось іде! (Хутко одходить).

Панас ховається.

З вітальні поспішно, щось поправляючи на собі, входить М о р о ч и н-с ь к а, з добрим, невиразним лицем жінка й здивовано озирається по хаті.

Питає:

— А де Ж ВОНИ?

Ївга. Хто, пані?

Морочинська. Та... Хто ж тут оце балакав?

Ївга. Та то заходив прикажчик. Питався пана.

Морочинська. Ая вже думала, що то наші приїхали з вокзалу. Що ж це їх так довгенько нема; ще, хай хранить господь милосердний, що трапилося в дорозі. (В саду чується виття собаки). Ох, боже мій! Знов той собака! (Схвильовано хапається за серце і ТЯОІСКО дихає). Що ж воно таке? Та дивились хлопці в кущах? Не може ж бути, щоб не можна було найти її! Біжи скажи Панасові, щоб... чи кому там, щоб пошукати. Та пильно. (Собака знов виє). От-от... (Морочинська в тривозі й злякано озирається по хаті). Та що ж це, господи, таке? Біжи, їсю, скажи хлопцям...

Ївга. Та шукали, пані. Кажуть, що то не собака виє.

Морочинська (з захованою тривогою). Як то не собака? А що ж то може бути? Як то не собака, я питаю! Оце мені подобається. Ну, що ж то може бути, говори!

Ївга. А я знаю?

М о р о ч и н с ь к а. Як то не знаєш? Що ж то може вити вдень? (Собака виє). Ні, це щось просто неможливе! Поклич мені сюди Панаса...

ї в г а (підходить до вікна й гукає): Панасе!.. Панасе!..

Голос Панаса з саду:

— Агов!.. А що там?

ї в г а. Іди, пані кличуть. Та ногами, хутко!

Панас (у вікно, скидаючи шапку). Пані мене кликали?

Морочинська. Панасе, що ж це таке? За чим же ви там дивитесь? Що то за біда така, що ви не можете вигнать якогось пса з саду? Пошукай та вижени мені зразу.

Панас. Та я, пані, оце саме й шукаю в саду того проклятого собаку. Та коли ж нема ніде тварюкн. Прямо аж страх бер£, що воно таке, єй-бо, пані, щоб я з цього місця не зійшов: чую — виє, біжу на те місце — нема. Нема, як крізь землю провалилось. А в мене ж під носом вило, он там, у кущах. Мара якась! Нечиста сила, чи що?

Морочинська (махаючи на нього руками). А що ти говориш! Чи то можна таке верзти! А чи ти з розумом?

Панас. А що ви думаєте, пані? А чи не вив так само собака, чи хто його там зна, коло Самокиша, як мало статись з ним оте нещастя? Вило оттак самісінько, як оце у нас тепер. Єй-бо, пані.

Морочинська (злякано, хрестячись). А що ти кажеш! А що ти говориш, хай бог боронить] Сказився ти, чи що? Іди собі. Таке наговорить. (Дуже занепокоєна іде в покої).

Панас (закусює губу й підморгує Івзі). Злякалась-та-ки! Ще вити, чи годі? (Раптом затуля кулаком рота й приглушено регоче). От дурна стара, хай тобі западеться! А за бабою ще не хоче посилати?

ї в г а. Стидається синів.

Панас. Покличе. Та ще вить чи буде? Буде, мабуть? І в г а. Буде, буде. Ввечері приходь до нас. Панас. Так десятка ж! Чуєш? ї в г а. Та добре. Тікай, щось іде.

Панас зникає за вікном.

Входить Клим. Озирається й шепотом питає:

— А що, як там?

ї в г а. Ай, тату! Ну чого вам? От, їй же богу, які люди... Клим. Тшшш! Розщитуєшся? І в га. Та розщитуюсь, сказала ж вам. Клим. Ну, то добре. Добре. Главне, щоб по закону! Раз буде діло по закону — нічого не бійся. І боже тебе борони там

щось так. Знаєш, паничі... вони там уміють... хусточку чи сережки. І той — і пропало... А як по закону...

І в г а. А, тату, як мені це вже остогидло. Ідіть у контору та беріть рощот. Я ж слухаюсь вас, одходжу, чого ж вам іще? Ідіть, а то дядько Микита знов прибіжать.

Клим. Не прибіжить. А ти слухай, що батько говорить. Батько поганого не навчить. По закону кажу, то главке. Раз єсть закон — ніхто тобі нічого. А то буде так, як з Килинкою. Що з того, що він їй хату поставив?..

Входить Степан Макарович. Худий, випрямлений добродій з жовтим, недужим лицем. Побачивши Клима, незадоволено й строго питає:

— А що треба? Чого сюди прийшов? Що за безпорядок?

Клим (низько, угодливо вклоняючись). До вашої милости, паночку. Маю маленький клопіт до вас, панунцю...

Степан Макарович. А порядок знаєш? Чи вчити треба? Чи, може, з своїми порядками прийшов? Ви тепер поставали розумні. Сказано раз — контора. Від другої до п'ятої в конторі. Геть звідци!

Клим (ще угодпивіше вклоняючись і посміхаючись). Ей, куди вже нам, паночку, з своїми порядками. Та чи й найдеться у*всьому*світі така голова, щоб5ваші порядки перемудрила. А я до вас нащот дочки своєї, от її... Хочу* взяти од вас.

Степан Макарович (трохи пильніше). Івгу? Рощот? (Схаменувшись). Ну, це все одно — в контору. Од двох до трьох.

Клим. Бо бачите, паночку, почали вже люди верзти всяку чепухерію по селі нащот моєї дочки і, звиніть, вашого племінника, панича, значить, Антося. Так я, виходить...

Степан Макаро.вич. Приходь у контору. (Раптом приходячи в гнів). В контору говориться вам, мурляки! "Антося, Антося"... А ти нащо так свою дочку виховав, що вона заводить всякі штуки з паничами? "Антося-". Знать не знаю. В контору! Я вас навчу... Мазепня чортова. Помирать буде, а порядок... "Антося, Антося".

Втискується Микита

'Степан М а к а р о в и ч (люто). А тобі ще чого? Чого треба?

Микита (сердечно). Ваше благородіє! Я босяк, я поні-маю... Ваше благородіє, позвольте вам вопрос. (Клим хоче його випхнути). Пойди вон! Ти! Ваше благородіє! Дозвольте вам вопрос...

Степан Макарович (хутко іде до дверей в сіни). А, чортової душі мужичня!.. Панасе! Юхиме!

Клим. Микито! Ходім, пан гніваються... Ходім, братику, бог з ним, он пан, бач, серчають...

Микита. Ваше благородіє! З чого став чоловік? Позвольте вам вопрос.

Степан Макарович (рішуче й мовчки бере Микиту за плече й випихає з хати. За ним і Клима. До Івги). За рощотом у контору. Чуєш?

Ївга. Чую, пане.

Степан Макарович. А щодо Антося... Що там у вас, нарешті, з тим Антосем? Що? Женитись хоче? В тебе є розум у голові чи нема? Ну? Чого мовчиш? Може, дитина буде? Що?

Ївга (соромливо затуляючи руками лице). Ой, що ви, пане!

Степан Макарович. Ну так чого ж женитись? Він тебе обманув? Було що-небудь? Га? Ївга. Ой, що ви!!!

Степан Макарович. Ну так якого ж біса вам треба, зрештою? Навіщо женитись?

Ївга. А я знаю? Хіба то я? Панич хотять...

Степан Макарович. Панич твій ідіот, а по-твоєму, по-мужицькому, йолоп. Розумієш? Так ти йому й скажи. Панича твого треба женить різкою.

Чути грохіт екіпажа.

Степан Макарович. Хтось під'їхав? З вокзалу, мабуть. (Хутко виходить).

Гомін голосів.

З вітальні входить Г а в р у с ь, хлопець років 17, в гімназичній блузі, яку, хвилюючись, обсмикує. В руках його папір, з якого він поспішно читає.

Бачить ївгу, до неї;

— ївго! Слухай, ївго. (Соромиться). Я от написав вірші... на зустріч дядюшки та... той... не знаю... Чорт його зна, якось не...

Ївга (поглядаючи ввесь час на двері, неуважно). Ага, ага. Хороші вийшли.

Г а в р у с ь. Та от не знаю. Ану, послухай, як воно виходить, чи добре збоку. Автору, знаєш, самому непомітно. От ти послухай. (Ще більш хвилюючись, читає).

Привіт тобі, бурлаче рідний, Ти мир і спокій нам несеш.

Мир і спокій — це нащот того, що дядюшка умовить маму согласитись на ваш шлюб... Розумієш? Нічого, правда? Ївга. Атож... дуже гарно...

Г а в р у с ь (читає):

Ти мир і спокій нам несеш... Нехай обнімуться багатий з бідним І восхвалять, що ти живеш. Ти — ангел кроткий, справедливий... Привіт тобі ми всі речем...

І в г а. Ричим? А чого ж ми ричим?

Г а в р у с ь. Та не "ричим", а речем. Це по-слов'янськи. Для рифми. Чекай! Ідуть, здається? Слухай, Івго, а коли читать, як ти гадаєш? Як сядемо обідати чи тепер же, зразу? Га?

І в г а. Ой паниченьку, не знаю. А дуже страшні ваші дядюшка Макар?

Г а в р у с ь. Що? Ні... мабуть, зразу, як ввійде. Так лучче. (Обсмикує блузу).

А н т о с ь (вбігає до Івги). Ідуть. Нічого, все буде добре, ти не бійся. (Огляда її, поправляє на голові хустку, хвилю-ється). Нічого, чудесно... Дядюшер трохи з дороги стомлений і сердитий. Та це нічого... Зараз будуть... А-а, Гаврусь! Вірші! Вірші, мабуть? Ну, катай! Коли написав?

Гаврусь (не розуміючи й не чуючи його). Га? Не мішай, Антосю. (Шепоче про себе, заклада руку за пояс, приймає пози).

А н т о с ь. Ну, нічого, читай, читай. Держись, їсю. Ідуть! (Підбадьорююче підморгує їй, одходить вбік).

Входять Морочинська і Макар Макарович — згорблений, нестарий, нервовий.

Макар Макарович. Прямо варварство! Люди культурні, двадцятий вік... О, і тут повно мух. Запам'ятай: мухи — це рознощики мікробів. В Америці премії дають за знищення мух, а вам можна дати за добрий розплід.

Гаврусь, як тільки входить Макар Макарович, виступає наперед, чепуриться, прокашлюється й вичікує відповідної хвилини.

А н т о с ь. Нічого, дядюшка, ми вас од мух сховаємо!

Макар Макарович. А від мікробів сховаєш? "Мух"! Бричку дали таку, що всі нерви вимотала. Кучер — ідіот. Сонце пече. Тут мухи. Голова як не трісне...

Гаврусь (виступивши трохи наперед, хоче читать). Дядюшка!

Макар Макарович. А, здоров, здоров! Виробляють тут собі всякі дурниці, а ти їдь, їх розбороняй.

Морочинська (до ївги). Чи там обід уже готовий? ї в г а. Готовий, пані.

Морочинська. Ну, то, мабуть, можна давати. Сідай, Макарку, попоїси, то й пройде...

Макар Макарович. Може, маєш які порошки од голови? Пошукай-но...

Морочинська. Ех ви, городяни! Проїхав три з половиною версти та й розкис уже... Ну-ну, не буду, не буду. Фенацетину дать?

Макар Макарович. Давай що є.

Морочинська виходить.

Г а в р у с ь (прокашлявшись). Дядюшка!.. Привіт тобі, бурлаче рідний!

А н т о с ь. Почекай, Гаврюшка! Дядюшка, от моя наречена... (Хвилюється й не може далі говорити).

Макар Макарович (коротко оглядає їв гу). Умгу... А де ж Степан Макарович дівся?

Ївга хутко виходить у кухжю.

А н т о с ь. Покликали чогось в контору. Так ви, дядюшка...

Макар М.а к а р о в и ч. А ти все лайдачиш? На службу не хочеш? Для чого ж університетські лавки протирав? Учителювать? І то не потане діло. Побачимо, побачимо, не хвилюйся. Наперед дай оддихати від вашої азіатчини. А читать хоч уміє твоя наречена? Мордочка у неї нічого, та що за мордочкою? Коли й серце таке, як мордочка, то ще не біда. А нерви як? Панські?

Антос ь. Серцем вона, дядюшка, власне, й взяла мене. Страшно щира дівчина, чиста, соромлива.

Макар Макарович. Одне слово — ангел. Так і знав. Тільки ти не так голосно розхвалюй, у мене аж у вухах дзвенить од ваших голосів. Ви тут так кричите всі, наче ми в полі жнемо. Ну, де ж її той фенацетин? Брудно... Мухи скрізь... І некультурні люди... Учителем хочеш буть? Навчиш... А на обід, розуміється, борщ і свинина. Як з'їси, так і замреш, як... мумія, год на сто.

Морочинська (входячи з шклянкою води І порошком в руках, до Макара Макаровича). Ось єсть; зараз будеш приймать чи по обіді?

Макар Макарович. Куди там по обіді! Давай зараз... (Бере порошок і випиває, дивиться на шклянку). Брудна, розуміється. А дворянство береже. Це фенацетин?

Морочинська. Фенацетин, Гаврусю! А ти ж чого там стоїш такий похмурий? Біжи поклич Степана Макаровича. Хутенько! (Гаврусь не рушиться). Сідай, Макарку. Сьогодні у нас борщ деревенський з свининою... Мабуть, давненько вже не їв, скучив?

Макар Макарович. А^скучив, скучив, що й казать. Тільки ти наперед попа поклич, хочу висповідатись. Ну та що робитимеш? Будем обідать. А у вас тут межиусобиці? Га? Антося обижаете?

Морочинська. Його обидиш! Сідай, сідай, серце... От сюди...

Макар Макарович (сідаючи). А що, сестро, як ти гадаєш? От я тобі маленьку загадку дам. Що краще: чи деге-нератка-інститутка "благородної" дворянської крові, чи здорова духом і тілом дівчина з народу? Ану, розгадай. А я тим часом "свининки" собі покладу. Ну?

Морочинська. Так. Я так і знала. Чуло моє серце, що дурно ти їдеш. Значить, ти вже за адвоката у племіннич-ка? Ну, давайте краще обідать. А того, Антосю, не буде. Хоч ти тут всіх дядьків своїх склич, хоч ріжте мене живою., а того не буде. Помру я, тоді хоч усі побратайтеся з мужичкою. А я — дворянка і за стіл з мужичкою не сяду. А ту наречену сьогодні ж виправлю додому. Вона того й пішла сюди служить. Батько має до сотні десятин землі, а дітей у найми віддає... Знаємо, чого їй хочеться.

Антось. Ви не маєте, мамо, ніякого права так говорити про дівчину...

Морочинська. А, дай мені спокій з своїми правами. Надавалися вже тих правів мужикам, годі...

Макар Макарович. Один мій приятель усе просить мене, щоб я йому дав рекомендації до своїх родичів-по-міщиків робити у їх розкопки могил, — вишукує там всяку старовину. Чи не могла б ти часом дозволить йому приїхати до тебе? Йому б і копати не треба було, старовина з тебе так і випира зо всіх боків.

Морочинська (раптом начинав плакати). Не бачились два роки. Приїхав — кричить, не привітався, сердиться. Мухи йому. Тепер мужичку якусь...

Макар Макарович (ніяково, дратуючись). Ну, от, жіночі аргументи... Сльози... Чого, спитатися? Ну, чого? Маєш?

Морочинська. Сьогодні ж її вижену! (До Антося). Можеш туди ходить до неї. Ти на ці штуки майстер...

Антось. Мамаша, позвольте вам сказать...

Морочинська. Я вже знаю, до чого воно йдеться, знаю. Не дурно ж той собака виє день і ніч. Ой, бачу, що не дурно!..

Макар Макарович (дуже зацікавлено). А, так у вас тут є собаки-астрологи, що долю віщують? їй-богу, пошлю сюди приятеля свого, він тут чудесні старовинні штуки може одкопать.

Морочинська. Смійтеся, смійтеся, вчені. Бачили ми вже таких розумних. (До Антося). А ти ще молодий з матері сміятись. Чом ти не сміявся, як я тебе виходжувала, як слабий був? Тоді: "мамо"?

Входить Степан Макарович. Засапаний, говорить роздратовано:

— Мужичва подла! Ніяк не привчу до якоїсь системи, до дисципліни. Порядок — то їх лютий ворог. Ху-ху! (До Моро-чинської). Дав рощот Климові. Івга одходить.

Морочинська (вражено). Яка Івга? Степан Макарович. Та яка ж? Наша... Морочинська. Та як? Сьогодні? Зараз? Степан Макарович. Сьогодні, зараз. А н т о с ь. Бачите, мамо: трошки помилились? А дівчину образили... Так раз у раз... Е, що говорить!

Входить ї в г а, одягнена. Потупивши очі, підходить до Морочинської й тихо

говорить:

— Простіть, пані. Тато велять додому йти. Я вже йду. Там за мене поки що Пріська буде.

Морочинська. Та чого ж так зразу? Чого тобі? Що тобі такого зробили тут? Обидив хто? Івга. Ні, спасибі, не обидили... Морочинська. Ну так чого ж ти?

Ївга мовчить, уклоняється усім, тихо говорить "прощайте" й виходить.

А н т о с ь (різко підводиться). "Чого", "чого"! Образили дівчину та й "чого".

Морочинська, видно, трохи змішана, стискує плечима.

Степан Макарович. Ну, чого там, обідать. Знов на десять минут пізніше обідаємо. Сідай, Антоне. Годі. А ти, Гаврусь?

Г а в р у с ь (увесь час намірявся сказати вірші; тепер рішуче підходить до Макара Макаровича, починає). Дядюшка! Позвольте вам принести наш привіт. (Мне папір і хоче читать).

Макар Макарович. Що це? Вірші, може, не дай біг?

Морочинська. А, Гаврусю, дай-но спокій з своїми віршами, найшов час! Сідай краще обідать.

Гаврусь (обурено). Ну, це, мамо, некультурно... і просто не... цивілізовано!! (Повертається й швидко виходить з хати).

Морочинська (до Макара Макаровича). От тобі ваша культура! Гарно? (До Антося). Сідай обідать, годі там. А н т о с ь. Не хочу!

Круто повертається й теж виходить. Завіса

ДІЯ ДРУГА

На задньому плані — хата й подвір'я Клима. Передній кін — вулиця. Тин, ворота, перелаз. Вечір.

Біля воріт стоять: Ївга, Панас, Явдошка й Семен, спокійний, добродушний, навіть флегматичний парубок. Всі часто подивляються в один бік, когось ждучи.

Панас(Семенові). Та боже тебе борони говорить, що я казав. Чуєш? А то проженуть враз, гляди!

Семен (крутячи головою). Ну, історія. Як же ти тепер, Панасе? Га?

Панас. Я? Ого! Я знайду собі раду. Правда, їсю? (Підморгує). Та що! Та ти знаєш, що він вигадує? Скажу, Івго, страшно кортить. Знаєш, що він примудровує? "Як поженимось, каже, так я тебе вчителькою заделаю". Ну? (Од душі регоче).

Семен (здивовано). Та бре?

Панас. Щоб я пропав! От так учителька буде, ге-ге-ге. Ісько, а чого вчитимеш, га?

Ївга. Та тихо, сказився, чи що?

Панас. Нема нікого. Та, каже, спродаю землю, а на ті гроші настрою шкіл, та й будемо учить дітей. Та не тільки дітей, а й усяких, і старих. Он куди наша їська пішла! А що?

Семен. Хороший чоловік, видно.

Панас. Хто? Антось? Дурак, і все. Я б, маючи його часть... та я б такого настроїв, що держись. Вся земля на весь в'єзд була б моя. "Хороший"! Жирує, стерво, не зна, куди гроші дівать. Ну, скажи на милість, бере дівку та за книжки й на учительку задєлувать. Сказитись треба.

Семен. Е, не скажи, брат. Я он служив у інженера, дак бачив тих баришеньок з образуванням. Очирувательні дівчата. Єсть такі, що й за нашого брата стоять, верно.

Панас. Е, стоять... А ти, ївго, знаєш що: таки прибав трохи. Побий мене бог, мало! Ти ж сама подумай...

Ївга (раптом дратуючись). Е, Панасе, іди ти к чортам собачим! Знаєш? Хочеш діло робить, то роби. А чого крутиш? "Мало"...

П а н а с. Та хто крутить? Сама ти крутиш, стерво! Диви! Хто казав, що двісті рублів до весілля і двісті по весіллі? Ще й перекривляється. От візьму та й докажу твоєму розумнику, яка ти чесна, і будеш знать. Кривиться! Не кривилась, як бігала до мене в стайню. Двєсті рублей давай! От і все! Подумаєш, яка дешева. І собакою їй вий, і того дурня підговорюй, і... Вона раптом буде собі паньою жити, а ти... Не согласен.

Ївга. Не согласен, не треба. Можеш іти до його доказувать, боюсь я тебе. Іди хоч зараз. Іди. П а н а с. Та й піду.

Ївга. То йди, чого ж стоїш? Іди. Тільки знай, що завтра ж з економії полетиш. Чи повірить він тобі, а полетіть — полетиш, серце. Він йому повірить! Дурний ти, і дурний піп тебе хрестив.

Панас. Та ти вмієш чоловіка обійти. Звєсна.

Ївга. Та вмію чи ні — то мій клопіт, а ти не крути.

Якийсь час усі мовчать.

Панас (примушено сміючись). Ну, дурненька! Я пожартував. Хай буде так. Не сєрчай...

Ївга. Та мені чого сєрчать? Про мене! Тільки ж...

Я в д о ш к а (яка весь час прудко подивляється на всіх, наче жадно ловить кожне слово, до Панаса скоромовкою). А ти чого хвалився коло церкви, що схочеш, то можеш вивернуть ївгу, як рукавицю? Га?

П а н а с. А тебе не б'ють, не дриґай ногами. Знаєш зась?

Я в д о ш к а. Овва!

Ївга. Цить, Явдохо. Хай собі говорить. (До Семена). Так ти, Семене, не дуже ж, чуєш? А злегенька. Мовляв, так і так, не можна наших дівчат зводити. Ні битись, ні сваритись, а так...

Семен (добродушно). Я понімаю: полякать. Це як я служив у інженера... Так він, сукин кот, знаєте, унадився за своєю горнишною, служанкою, виходить. Прямо біда! А вона там з другим любилася. Дак

просила мене: "Здєлай, каже, пожалуста, йому що-небудь, щоб одчепився". Дак я що? Зачим битись? Я взяв ще одного парнішку та й засіли в сінях. Там, значить, де він мусить до неї йти. Ну, як тільки він до її дверей, а ми — хить! — та й накрили його моїм сіряком. Та січас один за ноги, другий за руки, обкрутили, та й понесли. Легенький був. І такий хороший собі чоловік, ласкавий. Ну, понесли. Винесли. Винесли на гору — крута така там була гора! — та й витрусили з сіряка вниз. Покотився, сукин син, з гори, як гарбуз... (Добродушно сміється). Єй-єй! З тої пори ніколи вже не чіплявся. Биться не нада, зачим?

ї в г а. Е, ні, і так не треба! Ви йому тільки так, словами... От, мовляв, що славу пускає на дівчину. Дівчина чесна, хтось би посватав, так тепер уже не може. От так якось...

С е м е н. Я понімаю: пристидить. Зачим строго? Панич — хороший чоловік, тут що не кажи. І простого народу не цурається, помогти коли, так перший чоловік. З хлопцями співати ходить, чого більше? Биться з таким чоловіком — гріх просто. Я по-городському з ним поговорю, по-благород-ному. Ти вже не бійся, жив між ними, то вже знаю, як і що сказать. Наслухався. Поговорю так, що...

З хати виходить Клим",гукає:

— Івго!

Івга. Чого? Зараз.

Клим (підходячи). А, це хлопці... Балакаєте? А, то балакайте, балакайте. Драстуйте.

Панас. Драстуйте, дядьку Климе. Ось дочку вашу сватаєм, ха-ха-ха!

Клим. Хе-хе-хе! Ну що ж, сватайте з богом, сватайте. Аби, мовляв, той... сваталось. (До ївги). Не було ще?

Івга. Та ні, ще. Сидіть собі в хаті, чого ходите. От ще, їй-богу, наче з маленькою!

Клим. Мовчи, дурна. Ти проживи з моє, та й сердься. З "маленькою"! Щастя — як птиця, випустив — не піймаєш. Лови його в десять рук.

Панас (поважно). А що ж, дядько Клим правду кажуть

Клим. А так! Ти поживи на світі. Що ти знаєш? Так думаєш, воно тобі так і сяде на плечі? Еге ж! Розум у тебе дівко, жіночий. Що ти знаєш? Миски, кочерги... От ти собі тільки й думаєш, як націлуватись з ним, як би в садок вибігти до нього. А що з того буде, те тобі й не в голові. А все село знає. "Панич, панич"... А панич що? Панич паничем. А коли по закону, так і панич тобі рівний. Закон всіх рівняє. Зв'яжи законом, і не розрубати сокирою. А так! От ти за горнишну була, а поступай по закону, будеш з паничами ручкаться. І нікого не бійся. А хто проти закону йде, той байстрюків водить, як-от та сама Килинка, що бігала до панича. От воно як!

Івга. Ой, тату, аж у печінках мені сидять ваші балачки. Чула вже сто раз. Ідіть у хату, бо прийде, а ви тут. Як треба буде — Явдошка скаже вам. Ідіть.

Клим. Та йду, йду. А хлопці ж уже... той... Уже говорила з хлопцями?

Панас. Уже, дядьку! Всю машинерію знаємо. Не бійтеся, могорич будете ставить!

К л и м. А, ну то боже поможи. Я піду-таки. Ти ж, Явдосю, нікуди не забігай. За тобою не дивись, то так і завієшся. Коло Ісі будь.

Я в д о ш к а. Та добре вже, добре.

Клим. "Добре, добре"! Учені... (Бурмочучи щось, іде в хату).

П а н а с. А його щось немає. Може, мамаша не пустила?

ї в г а. Прийде. Слухай, Явдошко, а баба Саламаха казала, що ждатиме в себе чи в невістки?

Я в д о ш к а (скоромовкою). В себе. Казала: "Як тільки постукаєте в віконце, так і піду". Вже буде ждати. Може, збігати ще?

І в г а. Ні, побіжиш, як він прийде. Ще, може, справді стара Морочинська не схоче ворожити.

П а н а с. От же дурна, хай тобі лихо! А ще пані! Собака виє, а вона молебствія править та за ворожкою посилає.

Семен. Боїться. Бува, що й справді нечиста сила виє. От тут недавно...

Я в д о ш к а. Баба Саламаха каже, що вона сама вичитувала одну жінку: відьма на неї кинулась собакою. Так три дні лизала жінка денце помийниці. І помоглося.

Семен. От тут недавно один чоловік...

Явдошка. Ав Волосній відьма перекинулась у жабу, та як учепилась одній дівці у шию, так і досі не може одірвать. Кров смокче.

С е м е н. І то буває. От тут один чоловік...

Явдошка. Баба Саламаха казала, що треба тій дівці розрізать жилу...

Семен. Тю! Та дай же сказати! Ну й язикате!

Явдошка (хапаючись). Треба розрізать жилу, напустить у глечик крові. А тою кров'ю та поливать ту жабу. Так вона захлинеться та й одпаде. Тепер кажи ти!

Семен. Та я кажу, що тут один чоловік...

І в г а. Ану, помовчіть трохи: щось ніби співає.

Прислухаються. Чути спів А н т о с я. Слів не розібрати.

ї в г а. Тікайте! Ідіть собі десь далі. Явдошко, ходім у хату.

Панас. А коли ж нам приходить?

І в г а. Так, трошки згодом. Ви десь тут поблизу сядьте, тільки щоб вас не видно було. А Явдошка потім прибіжить і скаже вам

Семен. Може б, ще хлопців та дівчат узять? При людях воно лучче.

Ївга. Беріть. Та не треба тільки гостро. Чуєш, Семене? Це ж не парубок...

Семен. Та зачим гостро? От чудачка! Я понімаю, ти мене вже, брат, не вчи, як по-їхньому балакать... Конєшно, що не парубок...

Ївга. Ну, то йдіть швидше, щоб не помітив.

Панас і Семен прудко одходять убік по вулиці і зникають. Ївга та Явдошка, прислухаючись до Антосевого співу, ідуть до хати.

Клим (виходячи). А що? Йде?

Ївга й Явдошка (разом). Ай, тату! Сидіть-бо там! Іде, тікайте в хату!

Всі ховаються. Явдошка й Ївга визирають з-за дверей. Спів стає чутніше.

Антось (помалу підходить і стиха співає).

Журба моя, журба, журба проклятая, Ти ж мене засушила, з білих ніг звалила.

Кашляє. Припиняє ходу, озирається й трохи голосніше співа:

А я тій журбі та не піддаюся, Піду до корчомки, горілки нап'юся.

Знов кашляє.

Явдошка, вибігаючи з хати, боязко озирається й підбігає до воріт.

Антось (радісно). Добривечір! А де Ися?

Явдошка. Тш. Тато вдома. Не пускають.

Антось. Та ну?! От такої... Та хоч на хвилинку, може, можна? Як-небудь, крадькома. Покличте, Явдосю. Ви ж моя союзниця вірная. Га? Скажіть — на хвилиночку: діло єсть невеличке, але важне.

Явдошк'а. А ви обіщали хустку й сережки, та все не приносите!

Антось. Ах, правда! Забув, знов забув! Ну, що ти скажеш! Простіть, союзниця хороша, така у мене голова тепер, що геть усе забуваю. Клопоту мені тепер багато. Ну, більше не забуду. От вам присягаюсь, що завтра вже принесу. Покличте, не сердьтесь. Скажіть — на одну хвилиночку. Ми тут тихенько, так що тато не почують. Як миші будемо. Пошелестимо трошки і розійдемось. Га?

Явдошка. Добре, я покличу. Тільки глядіть, щоб завтра вже не забули...

А н т о с ь. Нізащо не забуду! Слово! От спасибі, союзниця.

Я в д о ш к а. Та сховайтеся за тин, щоб тато бува не побачили.

А н т о с ь. Сховаюсь, сховаюсь, куди хочете сховаюсь. Ось тут, добре? (Присідає за тином).

Я в д о ш к а. Добре. Та тихо сидіть. (Біжить у хату).

ї в г а виходить з хати і нерішуче, щохвилини озираючись, наближається до воріт.

А н тось (підводячись). Ну, слава богу! Добрий вечір!

Івга (тихо, соромливо). Добрий вечір!

А н т о с ь. Перелазь сюди! Швидше!

Івга (злякано). Ой, не можна, що ви! Тато так і пасуть мене очима. Зараз же кинуться шукати.

А н т о с ь. Ех, яке, їй-богу, свинство! Ну що ж, має рацію, що боїться, має. Ну, нічого, недовго вже. Сьогодні-завтра рішиться. Дядя Макар таки свого дійде. Я прийшов тобі сказати, що завтра має бути у нас дуже серйозна балачка. Так або так. Наша візьме, тут нема що... Сумно тільки, що таке діло приходиться з такою мукою добиваться... Ну, та нічого. Не треба про це говорити, все буде добре. Правда, моя чиста? Правда, моя невинна дівчинко? Га?

ї в га. А чи правда ж, що дядюшка Макар Макарович стоять за нас?

А н т о с ь. Та розуміється, правда! Бог з тобою, що ж я тебе, обманюю, чи що? Ах, не віриш ти мені...

І в г а. Та я вірю, тільки мені дивно: чого б їм стояти за мене? Ви — панич, можете взяти за себе багачку, панянку. А я що?

А н т о с ь. Знаєш, Ісю, що мені сказав дядюшка Макар у той же день, як приїхав і як побачив тебе? Ми з ним осталися самі в хаті. Він взяв мене за руку, поцілував і сказав: "Ну, хлопче. Мати тобі дорікає, що ти береш мужичку й убогу. А я тобі скажу, що ти береш великий скарб. Я трошки людей знаю і скажу тобі, що це золота дівчина, у неї лице світиться". Так і сказав: "світиться". Ну? Ну, моя світла, що ти на це? Ех, Ісю, Ісю! Колись, як ми з тобою трошки поживем, як познайомишся ти з нашим панським життям, як трошки навчишся розбиратися у всьому, ти сама побачиш, що нема нічого дивного в тому, що всякий чесний розумний чоловік буде старатися, як каже дядюшка Макар, налити в свої жили нової, молодої крові. А в тебе чиста, молода, незаймана кров! От через що і я, і дядюшка Макар не хочемо панянки, а хочемо нашу милу мужичку, нашу Іську маленьку. Розумієш тепер?

І в г а (ніжно). Розумію...

А н т о с ь. А може б, ти все-таки тросики посиділа зі мною в садку? Га? Так скучив за тобою. Хочеться посидіти близенько коло тебе, а тут усе видно, люди ходять. Ходім?

І в г а. Ой, не можу ж я, любий мій! Хіба ж я не рада сама? Серце крається, та що я вдію? Он тато грозилися, що як побачать мене з вами, то одішлюїь до дядька в Немазане. А я ж там пропаду без вас.

А н т о с ь. Та не "вас", а "тебе". Ну, скажи: "тебе".

І в г а (дуже засоромлено). Я не смію...

А н т о с ь (зворушено). "Я не смію". Як мило ти це сказала! Ну, хіба ж може сказати так панна? Ні, чекай, ти тепер ще не можеш зрозуміти. Ти знаєш, їсю, я тепер таким себе дужим почуваю, що... Ну, нічого, хай так. Потім ти все узнаєш... Колись...

Клим (виходячи з хати). Івго!

Антось поспішно присідає.

І в г а (одходячи від тину, м'яко). Що,тату?

Клим. А що ти там робиш? Чого тобі там треба?

І в г а. Та я виглядаю Меланку, мала зайти до мене, та чогось немає...

Клим. "Меланку"... Знаю, яку ти Меланку виглядаєш. Я тобі покажу Меланок. З паничами водитись... Зараз мені в хату!

І в г а. О, "з паничами"!

Клим. В хату! В хату! А йому й ноги поперебиваю, як буде лазити тут. Знаємо вже його шутки. Як хоче тебе бачити, хай старостів засилає, а байстрят хай з другими плодить. "Меланку"...

Обоє заходять в хату. Антось помалу підводиться й обережно визирає. Якийсь час задумливо й сумно стоїть біля тину, потім придивляється до хати й нерішуче кашляє. Злякавшись свого кашлю, хутко присідає. Знову визирає й кашляє.

Явдошка (вибігає з хати, підбігає до тину, шепоче). Тихо, бо тато почують. Посидьте трохи, вони саме лягають спати.

Антось. Явдосю, союзнице мила! Ради бога, скажіть, що на одну хвилинку, я чогось не сказав. Скажу й піду. Хусточку й сережки завтра.

Явдошка. Тшшш! (Біжить у хату).

І в г а (поспішно прямує до тину). Ідіть додому швидше! Не можна, не можна!

Антось. їсю, та почекай же. Що ж це таке, справді? Хіба ж я...

Ївга. Ну що ж я зроблю, горенько моє! (Припадає до тину й гірко плаче).

Антось (в розпуці). Ах ти, боже мій! Ну, годі, рибко, ну, годі. Я піду собі, це нічого. Ну що тут такого, що не побачимось кілька днів? Нічого. Прощай, я піду собі, а ти йди в хату... Іди, моя хороша.

Ївга (крізь сльози). Підождіть трошки. (Боязко прислухається до хати, потім раптом повертається, обнімає Антося й починає палко цілувати, примовляючи). Голубчику мій, люблю ж я вас. Тяжко мені.

Антось. Ну, нічого, нічого, рибко, все буде добре... Ще трошки, ще кілька днів.

Ївга плаче ще гірше.

Антось (тривожно). їсю, їсю, та чого ж ти? Га? Що таке? їсю! Чого плачеш?

Ївга. Сказали тато, щоб завтра їхала до дядька. (Плаче).

Антось (якийсь мент мовчить). Знаєш що, їсю? Хоч це й дуже мені противно, гидко, та нічого не зробиш... Я согласен покликати до матері

бабу Саламаху. Хай поворожить. Коли не послухає дядька, то, може, хоч Саламаха її налякає. Що ж робити? Ну, хочеш? їсю!

Ївга. Як хочете.

Антось. Тільки ти вже скажи татові, нехай почекає. Чуєш? А як і це не поможе... що ж, треба без благословення вінчатись. Скажи й це татові. Ну, як?

ї в г а. Не знаю, ви рішайте... Явдошко! Чекайте, я на хвилинку: скажу, щоб стерегла. (Іде до хати).

Я в д о ш к а вискакує. Обидві про щось шепочуться. Явдошка хитає головою й біжить за хату, а Ївга вертається до Антося.

ї в г а. Я послала Явдошку по бабу Саламаху. Як хочете, то говоріть з нею самі. Я їй нічого не казала. А тільки вона й сама знає, бо вже натякала мені. Ви, може, сердитесь, що я послала Явдошку? То я зараз верну її.

Антось. Ні, нічого, нічого. Добре зробила. Все одно. Навіть краще, зразу поговорю. Тільки я все ж таки думаю, що мати поСлуха дядька Макара. Мусить послухати. Ну, а на той случай, як не послуха, треба бабу Саламаху мати про запас. Правда? Добре. Хай так. А вона далеко живе?

ї в г а. Та де! Ось зараз, за нами хата, через тин. Мабуть, уже десь іде. Ану, тихо!.. (Прислухається). Ну, так і є. Іде вже. Тільки ви, паничу, не смійтеся з баби. Вона дуже цього не любить.

Антось. Ні-ні. А, справді, вона. Швидко як! Ївга. Е, вона баба проворна. Виходить баба Саламаха. Сувора й понура з виду. Висока.

От і баба. Добривечір, бабцю!

Антось. Добрий вечір, бабо! А швиденько ходите. Як здоров'ячко, бабо?

Саламаха. В кого думка швидка, в того й ноги швидко ходять. Добрий вечір! Чого бабу кликали? Буду розводити? Розведем. Казала мала. Можна, можна. Чи заворожить, чи приворожить, баба все може. Казала мала. Собака виє? Знаю. Так щоб не вила?

Антось. Ні, бабцю, тут одного собаки мало. Треба трошки більше. Собака собакою, а треба якось так, щоб от нам побратись можна було, щоб мати моя не боронила. Га? Можете?

Саламаха. А чому ні? Чому б баба не могла?

Антось. Тільки вже нікому про це ні слова. Добре? Щоб ні одна душа не знала. І ти, їсю, скажи Явдосі, щоб не гомоніла. Добре?

Ївга. Ой, та чого вона мала б говорити комусь? Та ніколи!

Антось. Так я, вас, бабо, сповістю, коли треба буде прийти. Я ще маю з матір'ю поговорити. Хто знає, може, не согласиться. Добре так?

Саламаха. Авжеж добре.

Антось. Тільки глядіть, щоб ворожили вже так...

Саламаха. А ви бабу не вчіть. Краще покладіть бабі на руку монету, щоб бабі в голові ясніше стало. Та швидше, а то он парубки вже сунуть. Недобре, як побачать мене з вами.

Антось (сміючись, вийма гроші, дає Саламасі). Ну, хай буде ясніше. Аби тільки на добре пішло.

Саламаха. Буде добре. На щедру землю щедрі й дощі падають. Так приходьте сказать. Прощайте!

Антось. Щасливо. Завтра, може, вже й прийду до вас.

Саламаха. Добре. (Зникає).

Чути весь час спів, що більше й більше наближається.

Антось. Парубки, їсю, йдуть. Може б, ми заховались десь? Га? Ходім у садок?

ї в г а. А що нам парубки? Хіба ми що робимо? У садку не годиться, а тут нічого. Знають же все одно, що ми... (Соромливо замовкає).

Антось(слуха її неуважно, бо прислухається до співу). Ех, поспівав би з ними. Ходімо до них? Ні-ні, я так... Так вони сюди йдуть. Ану, слухай, що співають... А-а, люблю цю... (Неголосно підтягує). Хороша пісня, правда? Як поженимось та будем учителювати, випишем нот і такий хор заведем, що куди там всяким операм. Знаєш, що таке опера?

ї в г а. Ідуть уже. Мені соромно все ж таки, що будуть бачити нас.

А н т о с ь. Ага! (Любовно ітніжно перекривляє). А "мені соромно". А я казав! А тепер пізно тікать.

З'являються парубки й дівчата... Чуються голоси:

— А, добрий вечір!

Антось і Івга. Добрий вечір!

Парубки не в сивих шапках, чумарках і широких штанях, а в картузах, піджаках і вузьких штанях. Дівчата в спідницях, кохточках, в хустках.

Деякі босі. Попереду Семен.

Голос з ю р б и. Та кому й добрий вечір, а кому й не дуже. (Сміх).

Антось. Ловку пісню співали. А де ж це Микита, що не видно? Хто сьогодні виводить?

Голос. Кого потягнуть за хвіст, той сьогодні й виводить. {Сміх і чудні погляди та перешіптування).

Антось. Хто то у вас такий гострий обзивається? Може, закуримо? В кого, кажуть, люлька й табачок, тому й праз-ничок.

Семен (поважно). Ето, положить, і правда. Ну, буває, однак, і так, що й без табачка повсігда празничок.

Голос. Та ще, не дай біг, як не простого, а панського роду, так зовсім рай.

Антось (уважно приглядається до парубків). І то правда.

Семен. Та що правда, то правда. А от чи правда то, братця, що на нашу вулицю дуже вже часто почали заскакувать непідходящі звірі. Га?

Голоси. А правда! Лапки б цим звірям трохи погладить!

Семен. Та інших дівчат з пуття, сволочі, збивають. От що! А як говориш до їх, так удають, ніби не про їх мова. Табачок, братця, розкурюють.

Антось (вражено). Та це ви, може, про мене?!

С е м е н. Та про кого, то це вам краще знати. Ми по кам-назіях не обучались, кзаментів не здавали. Може, й про вас.

Антось. Та чекайте, Семене, що за нісенітниця, що ви якусь комедію тут завели? В чому річ? Говоріть прямо, не стройте дурака. Ну?

Семен. Нехай дурака строять дураки, а ми з дураками не знаємось. (В юрбі сміх). А на злодію., видно, й шапка горить? Ну, тільки тегаер не та пора, щоб давать наших дівчат на глум... Стидно вам, Антон Григорович, що ви такими ділами занімаєтесь. Я щитав вас за порадошного чоловіка, а ви, звиніть, как последняя сволоч і мерзалець поступаєте.

Антось. Та що таке? Сказився ти, чи що? Нічого не розумію!

І в г а. Семене! Та що ти городиш? Схаменись? От, їй-богу, Семене! Годі!

Семен. Стидно, Антон Григорович! Я щитав вас за очир-ватєльного господіна, а ви просто падяєц, і більше нічого. Девушка, може, жениха б собі знайшла, а ви її ославили, шлюхою здєлали. На неї тепер ні один порадошний кавалєр дивитись не хоче. Що вона тепер? Самая послєдная! А ще...

Антось (скипівши). Мовчать! Як ти смієш таке говорить? Яке ти маєш право?! Що це таке?! Та я тебе за такі слова... Мерзавець ти сам... (Дуже хвилюється, труситься весь, наліза на Семена, розмахує руками).

Семен (починає серйозно сердитись). Ну, руками не махать! Язиком мели, що хоч, а рукам волі не давать. Бо я геж махну так, що й юшкою умиєшся тут.

ї в г а. Семене!.. Семене! їда сюди, я щось скажу, Семене!

Семен. Пошла вон! Знаю сам. Не вчи! (До Антося). А що, може, неправду сказав? Га? Чому не женитись, як слід, по закону? По правилу? Га?

Ан то с ь (до ївги). Прощай, їсю. Завтра прийду. (Круто повертається й іде додому).

Семен. Ага, не еггонравилось? Мерзальці! Знаємо нас!

Голоси (навздогін Антосееі). Тю-у-у! Тю-тю-у-уП Держи його! Ач, погнав1 як?

Ївга страшенно обурена.

Семен (до неї добродушно й спокійно). Ну, а що? Ловко, правда? Так і не всякий студент потрапить поговорить.

Ївга. Сволоч ти последняя іменно, от що я тобі скажу! Чув? Попрохай1 дурня...

Семен (здивовано). Та ти що? Здуріла? Чого ж ти сердишся?

Ївга. Сам ти дурій! За що ти вилаяв чоловіка? Та ти мені, може, все життя спортив. "Чого сердишся"!..

Семен. Тю! Та ти ж сама просила, щоб поговорив. Ну, я поговорив. Хіба я кого бив чи лаяв? Дурна ти сама, нічого не понімаєш, а лаєшся. Що він розсердився? Так вони по-всігда, як так поговорять, то сердяться. Понімає!

ї в г а. А, що з дурнем балакать! Пішов к чорту! (Повертається і йде в хату).

Семен (непорозуміло розводить руками). Оттуди к ли хій годині!

В юрбі сміх. Чути:

— Не потрапив, Семене?

— От так одчистив по-панському!

, — Обідили женишка?

— Ну, ходім далі! Заводь пісні. Ходім! Чого там!

Заводять пісню і з нею йдуть далі, сміючись, гомонячи. ЗАВІСА

ДІЯ ТРЕТЯ

Вітальня у Морочинських. Скляні двері на веранду в сад. Двері в покої Морочинської й у сіни. Надвечір.

За столом сидять Ма кар Макарович, Степан Макарович і Морочинська.

Морочинська (жалібно). А, так-так, я у всьому винна, я! Валіть усе на мене, валіть на женщину, вона все винесе... (Плане).

Макар Макарович (нервуюнись). Тільки не плакать! Тільки не плакать! Ради бога! Не ти винна, а та твоя дворянська кров, яку ви так бороните. Ти, я, він, покійник Григорій, дід, баба, всі ми винні... "Дворянська кров, дворянська кров..." От іменно через те, що дворянська кров, то й треба її змішати з чистою, молодою кров'ю...

За вікном голосно співає півень.

Ма кар Макарович (зупиняється, робить страждаюче лице, слуха півня й говорить далі). Ну, подивись ти на Антося, подивись простим, а не дворянським оком. Які будуть у нього діти? Які, я тебе питаю? Чи добре ж для дворянства, що воно буде плодить таких нащадків? Я тобі виясняю, як..

Знов співає півень.

Макар Макарович (плачучим голосом). Лено! Я ж тебе прохав забрати цього півня звідси. Він мені витягнув усі нерви своїм криком...

Морочинська. Та як його заберу? Ловили хлопці

Півень співає.

Макар Макарович (люто хапає зі столу попільничку, біжить на веранду й кидає в півня, кричачи). А киш, киш, ти, проклята душа!!!

Морочинська. Макарку, Макарку! Та куди ж ти попільничку закидаєш? Оце, боже мій! То закинув чорнильницю на свиню, що хрюкала йому, тепер попільничку. Усі речі порозкидає.

Макар Макарович (вертаючись). Це свинство, Лено! Я тебе прошу, а ти наче... Я не можу, розумієш ти, я не можу виносити ваших варварських ідилій, цих півнів, мух, гавкоту собак, хрюкання свиней, ваших криків. Я від вашої сільської "тишини" скоро збожеволію. "Нерви, нерви"! Нерви нервами!

Півень співає. Макар Макарович безсило сідає й мовчить.

Степан Макарович. Ну, чого ти, Лено, справді не велиш піймати того півня?

Морочинська (з одчаем). Ну, господи боже мій! Наче я... Ловили хлопці... Та як ти його піймаєш, як він біжить у сад?!

Макар Макарович. Ну, добре. Завтра я виїжджаю, скінчимо нашу розмову.

Морочинська. Через півня виїжджає.

Макар Макарович. Через варварство! Розумієш? Через варварство! Я приїхав, щоб урятувати наш рід, а бачу, що він гине, гине через глупоту й неуцтво. Говорю тобі в останній раз, наш рід треба рятувати: він гине. Ти розумієш своєю дворянською головою, що це значить? Я теж дворянин, але не варвар! Варвар боїться змішати свою кров, а люди двадцятого віку повинні знати, що цей страх — погибель для них.

Під час розмови в саду з'являються Антось і баба Саламаха. Антось іде на веранду, обережно придивляється*. Потім вертається, хова Саламаху в кущі, а сам іде в другий бік.

Макар Макарович. Та хоч ти подумай, що йому не дев'ятнадцять літ, а двадцять п'ять, що ти собі думаєш, що ти собі думаєш? Він же мужчина.

Морочинська. Боже милосердний! Та хто йому боронить? Хіба я йому слово сказала, як він з Килинкою водився?

М а к а р М а к а р о в и ч. Ну от, на це вона згодна!

Степан Макарович (встаючи). І погано робила, що не казала! Погано. Коли хочеш знати мою думку, то погано. От в цьому й є вся біда! Розпуста нас губить! Так-так!

Ні закон, ні совість, ніщо нас не здержує. Дисципліни, порядку у нас немає. "Килинка..." Коли так, то хай іде вінчатись!.. Тягне до мужички?

На, сукин син, на тобі мужичку, покуштуй. Але не смій розпутничати! Не смій! Ми самі даємо приклад беззаконія, безпорядку, а хочемо, щоб був закон і порядок. Ти сама що казала про Килинку? А тепер інше? Ні. Хай іде вінчатись. Не хочеш пошукати собі жінку з свого кола, не треба. Але не розпутничай. Хай вінчається, коли так!

Морочинська (кротко). Того не буде.

Степан Макарович. Буде! Або закон, або нічого.

Морочинська. Поки я жива, закону з мужичкою не буде.

Степан Макарович. Буде!

Півень співає.

Макар Макарович. Ні, це щось неможливе! Та хоч ви, ради бога, не кричіть так. Чути й так добре. Лено!

Морочинська. Убийте мене, а тоді вінчайте з моєю служанкою.

Макар Макарович затуляє вуха пальцями, але зараз же пускає руки й безнадійно, знесилено сідає знов.

Степан Макарович. Чого ж ти хочеш? Щоб він розпусту тут розводив? Так?

Морочинська. А ти чого хочеш? Щоб мужичка залізла в нашу хату?

Степан Макарович. Я хочу, щоб не було беззаконія!

Морочинська. Так ти тоді, може, всіх родичів їхніх збереш, сватів пошлеш, п'янство тут розведеш? Це ж усе по їхньому закону.

Степан Макарович. Все, що по закону,— все зроблю. Коли інакше не можна.

Макар Макарович(тихо зі стражданням). Чекайте трохи. Послухай, Лено, я не буду більше про це говорити. Я тобі скажу декілька слів, ти вислухай уважно і дай свою одповідь. Завтра я їду. Я більше не можу. Так от, послухай. Скільки літ я займаюсь наукою? Двадцять з чимсь. Так?.. Я тебе питаю: так?

Морочинська (з непорозумінням). Ну, так...

Макар Макарович. Ти хоч трошки віриш в науку? Ти ж усе-таки дворянка, в інституті колись вчилась. Віриш ти, що наука щось-таки та знає, чи ні?

Морочинська. Ну?

Макар Макарович. Ні, ти не нукай, а говори прямо.

Морочинська. Ну, вірю, та що з того, коли...

Макар Макарович. Ні, ти підожди. Чудесно. Ти віриш в науку. Добре. Тепер я тобі скажу так: я двадцять літ займаюсь наукою, я люблю Антося і бажаю йому всього доброго. Значить, щиро говорю те, що думаю. І от, моя мила, коли ти віриш науці, коли бажаєш добра своєму родові, то подумай над моїми словами. Хай Антось жениться з цею дівчиною! Ні до хазяйства, ні до служби в його нема охоти, не силуй його, хай робить те, що до душі йому. Так лучче буде. Дівчина чудесна: здорова, розумна, з прекрасним серцем, любить Антося, якого тобі ще дідька треба?

Морочинська. Та яке прекрасне серце? Що ти мені говориш? Та це таке лукаве створіння, таке ледаче, брехливе...

Макар Макарович. Еге, Лено, не годиться так, не годиться: ти не хочеш мати її за невістку й порочиш. Дівчина...

Морочинська. Та одчепись ти, хто її порочить? Маєте собі! Я ж її знаю краще, у мене служила, а не в тебе...

Макар М а' к а р о в и ч. Ні, Лено, тут я вже тобі не повірю. Я все ж таки трошки людей умію пізнавати: з таким лицем, як у неї, не може бути погана душа. Тут уже ти собі як знаєш, а я тобі не повірю, в тобі, без твоєї волі, говорить просто досада на неї, а не правда... Так-так, сестро...

Морочинська. Ну, що ти з ним будеш говорити? Та я тобі скажу, наприклад, такий факт з цею самою прекрасною душею. Посилаю я її якось...

Макар Макарович. Лено, я знаю, вона тобі не подобається, але повір мені, вона хороша людина. Повір, що я не дурно прожив стільки на світі й бачив людей. Ти краще подумай над моїми словами, навіть не над моїми, а над наукою, я тобі вже викладав усі міркування, подумай пильно, а потім скажеш свою рішучу думку. Зараз не рішай, подумай, ми собі підем погуляємо, а ти подумай... А тоді скажеш. Більше ж говорити нема сенсу. І від того, як ти рішиш, буде залежати, коли я поїду од вас. Ну, ходім, Степане, а ти думай. Думай, Лено, розважно й серйозно. І пам'ятай, що ти віриш в науку. Ходім.

Брати виходять на веранду... Співає півень. Видно, як Макар Макарович шукає у себе в кишенях і чимсь кидає в кущі туди, де сховалась Саламаха. Потім обоє ходять по веранді. Морочинська якийсь час сидить непорушно, далі глибоко зітхає, рішуче не згоджуючись, крутить головою, підводиться

й іде до себе.

Антось й Г а в р у с ь, прокрадаючись, входять у вітальню.

Антось. Ходять там... От якраз найшли місце, де ходити. Що ж його робить тепер? Ще як почне баба кашлять там... Треба сказати, що прийшла. (Іде до дверей в покої, стукає). Мамо! Це я... На хвилинку.

Морочинська (в дверях). Чого ще? Ні! Чуєш? Ні! От вам вся моя одповідь.

Антось. Та що таке? Чого "ні"? Там баба Саламаха прийшла... Вона сидить у кущах, а дядьки ходять по веранді. Що робити?..

Морочинська. От, матінки! Та нащо ж ти її туди привів?! Ну, що ж тепер буде, як вони її знайдуть? Макар проходу не дасть. Ти не казав часом йому нічого?

А н т о с ь. Ну що ви? Я ж обіщав вам... Як тільки їх прогнати з веранди? От задача... Хм! Чекай! Гаврику! Знаєш що? Іди до них і читай дядюшці Макару вірші. їй-богу! Він зараз же втече, Гаврику!

Гавру с ь (ображено). А, Антосю, годі тобі дурні свої жарти показувать.

Антось. Та які жарти?! їй-богу, голубчику, серйозно! Які тут жарти?! Тут...

Морочинська (до Гавру ся). Правда, сину, піди почитай, може, вони підуть собі десь далі...

Г а в р у с ь. Ну, мамо! Це вже... Я не знаю...

За дверима в сіни., чути голосну розмову. Двері розчиняються, і входять Микита й Клим.

Микита (п'яний). Утоплю!.. Утоплю і знать не знаю... Ти мене втопив, ну, й я ж тебе... Пані, до вашої милості... Морочинська. Чого вам треба? Чого лізете сюди? Микита. Пані! Я понімаю. Позвольте вам із'яснить.

На гомін входять Семен Макарович і Макар Макарович.

Степан Макарович. Що таке? Чого вам? Клим. Просто нещастя, паночку!

Микита (до нього). Мовчать!.. Ваше благородіє!.. (До Антося). Паничу, золоте серце! Позвольте вам із'яснить. От мій брат. Ето не брат, а, звиніть, гад. От смотріть: він прибіг за мною. Ти чого? Ти маєш діло до панів? Ну, говори своє діло, ану, говори, з каким ділом ти прийшов, как свиня, сюда в покої!

Макар Макарович щось питає у Морочинської. Та одповідає.

Клим. Прийшов сюди, що ти, п'яний дурак, безпокоїш панів. Ходім додому.

Микита (з страшною зневагою). Пошов вон, свиня!

Макар Макарович (підходячи до них). Так ідіть же ближче в хату. Прошу сісти. Сідайте, будь ласка, і говоріть своє діло. Прошу.

Всі здивовані. Степан Макарович мовчить, але не перечить.

Морочинська. Ще чого не було! Оце так!..

Макар Макарович. Лено, позволь хоч мені не бути варваром. Ввічливість не такий уже великий порок. Прошу, сідайте, будь ласка...

Клим. Та спасибі, паночку; ми й так... Микито, ходім, тобі кажу!

Микита. Покорніше балдарим, ваше благородіє! Ми сідать не можем. Я понімаю, що должен стоять во хрунт перед господами. Ну, тільки ж йому, етому гаду, я не подарую... Ваше благородіє! От пан знають, я — салдат, я царю служив. А етот гад утопив мене. Та йому не з панами сидіть, а з сибіряками. Пані! Пані! Позвольте вам із'яснить. Паничу, золоте серце, не довіряйтеся цьому гаду, он хоче вас обманить. Он свою дочку, мою, звиніть, племінницю, хоче за вас заміж оддать. От це мурло! А вона, єхида, замість того...

Антось. А ви б знаєте що зробили б, дядюшка Микито? Пішли б та краще виспались. Правда!

Клим (що весь час іронічно, з жалем до Микити посміхався). Істинне слово!

Микита. Паничу, золоте серце!

Степан Макарович (до Микити). А ви... А ти... (Розсердившись, рішуче). А ти звідки знаєш, що тут обман?

Клим (зітхнувши). От іменно!

Микита. Паночку! Все село знає...

Клим. Все село знає, що я не позволяю своїй дочці того, що вони позволяють своїм.

Микита. Брешеш, гад! Смиренник.

Степан Макарович. Ну, йдіть собі. Іди, Микито, проспись. Стидно так. З братом треба в злагоді жить.

Микита. Ваше благородіє! Позвольте ваш вопрос. А как нада тому...

Антось (беручи його за плечі, злегка підштовхуючи до дверей). Ну, може, підем вже, дядюшка Микито? Годі, ходімте... Беріть, дядьку Климе, ведіть.

Микита. Паничу! Ну, будете ж ви... Ну, глядіть... (Зникає в дверях).

Клим. Просю прощення. Звиніть на милость. Що скажете? (Виходить).

Морочинська. От вам родичі! Хороші? (Виходить до себе).

Макар Макарович (задумливо і змішано ходить по хаті). Та-ак... Розуміється, це небажане явище, але... А у нас що робиться?

Антось (понуро). В двадцять раз гірше!

Гаврусь нерішуче наближається до Макара Макаровича.

Степан Макарович. Чи гірше, чи ні, але культурніше, у кожнім разі.

Антось (кида поглядом в сад і згадує про бабу Сала-маху). А може б, ви, дядюшка, пройшли б тепер на конюшню,— здається, пригнали жеребців.

Макар Макарович. А, які тепер жеребці! Досить півнів та вас.

Гаврусь (підходить). Дядю!

Макар Макарович (злякано). Почекай, почекай, Гаврусь. Потім, ради бога... Прочитаєш потім. Справді, Степане, може б, ти показав мені жеребців? Ходім... (Поспішно іде в сіни. За ним Степан Макарович).

Гаврусь (обіжено). Я нічого не збирався читать, я хотів тільки спитать...

Макар Макарович. Потім, голубчику, потім. Ходім, Степане. (Виходять).

Антось (задоволено). Ну, молодчина Гаврусь! Спасибі. Бачиш, я казав!

Гаврусь (сердито). А, йди к чортам! Я зовсім не хотів йому нічого читать. А ще культурний чоловік, учений! Дуже треба... "Потім"! Зовсім ніколи не буду читати, коли так.

Антось. Е, Гаврику, чого там обижатись? Плюнь. Тут ось який клопіт... І потім, ця неприємна комбінація з тою бабою. Не рад, що ув'язався. Ах, все якось так... Ну, нічого, якось буде... Слухай, Гаврику, поможи ще трохи... Ти постережи в сінях, а я проведу бабу до мами. Добре?

Гаврусь. Я не хочу піддержувати всякі забобони! Це — свинство, Антосю, що ти користуєшся...

Антось (роздратовано). А, Гаврику, дай хоч ти мені спокій! Ти розсердився на дядька, а зо мною знов принци-піальні балачки заводити хочеш. Я ж тобі вже говорив, ну й годі про це. Поможи лучче. Постережи, щоб не прийшли... Постережеш? Баба недовго. Я їй казав. Раз-два, і кінець. Сам знаю, голубчику, що свинство і гидко, та що робить, як нема нічого іншого. Ну?

Гаврусь. Та недовго, а то можуть вернутись...

Антось. Добре, добре. Одна минута. Ну, йди, а я за бабою...

Гаврусь виходить в сіни.

Антось (вибігає на веранду й гукає). Бабо... Бабо...

Баба Саламаха виходить з кущів і йде за Антосем у вітальню.

Антось. Почекайте трохи, я покличу пані. (Стукає в двері). Мамо! Мамо!

Морочинська (в дверях). А чого? А, привів-таки.7. Добрий вечір, бабо!.. А де ж дядьки, Антосю?

Саламаха низько вклоняється. *

Антось. Пішли в стайню. Ви швидше там, бабо, бо тут... Ви ж наготовили все, мамо, що казали баба?

Морочинська. Та наготовила, хай простить мене бог... То ходімте, бабо...

Саламаха. Як іти, то йти... (Обидві виходять).

Морочинська (вертаючись, в дверях). Сину! Ти ж постережеш?

Антось. Постережу, постережу, не бійтеся. Можете сміло, не пущу нікого. Як і буде хтось тут зі мною балакать, не бійтеся. Тільки недовго!

Морочинська. Ну, гляди. (Заходить до себе).

Антось задумливо ходить по хаті, незадоволено часом покручуючи головою й посміхаючись.

Гаврусь (зазираючи в двері). Уже пішла?

Антось. Уже, уже. Ти ж, Гаврику, гляди. Неприємно тобі, правда? Свинство роблю й тебе до цього прилучаю... Ну, нічого. Не хочеться, Гаврику, з мамою сваритись. Може, баба просто налякає, і все піде мирно. Я ж не можу маму переробить, раз вона вірить в це, то що ж тут зробиш. Правда? Ну, так нехай забобон її на користь принаймні буде. Так мені здається, га? Свинство, я знаю... Хоч би вже швидше, щоб не пійматись. А то дядько Макар так розлютиться на мене, що пропаде все... Стережи, Гаврику, пильно. Іди дивись, а то...

Гаврусь. Нічого: я чув" що вони пройшли в стайню. Шукай гавкав.

Антось. А, ну то добре...

Гаврусь. А цікаво подивитись, Антосю, що вона там робить... га?

Антось. Та бог з ними, нехай собі... Що-небудь з водою. Тшш!.. Наче йдуть? (Чути нервовий голос Макара Макаровича). Так і є: ідуть! Що ж робить? Сюди, здається. Слухай. Так і є... Гаврику, ти старайся, щоб...

Макар Макарович (держачись обома руками за серце, хутко вбігає в вітальню. Шукає очима, до Антсся). Де мати?

Антось. Мама вийшла... в кухню. А що таке? Щось сталось? Що з вами, дядю? Чого ви такий блідий?

Макар Ма-карович (безсило сідає). Ну-ну! Це, дійсно, послідне слово культурного хазяйства! Дякую.

Степан Макарович, увійшовши слідом, весь час блідо посміхається.

Антось (до Степана Макаровича). Що там сталось, дядю?

Степан Макарович. Та нічого особливого. Ми проходили повз будку Шукая. Ну, він загарчав, а Макар трохи не умлів. І з серцем у нього щось...

Макар Макарович (обурено схоплюючись). Це у тебе загарчав так?! О, дякую, дякую за таке гарчання!.. Здоровенна собарлюка вистрибує на тебе, трохи не хапа за горло, рявка, як з гармати, і він... "загарчав"! Ну, сільська ідилія. І це — культурне хазяйство.(Б'є себе пальцем по лобі). Та це, голубчику, те саме варварство! Для якого чорта, я тебе питаю, тобі собаки? Для чого? Од кого? Од злодіїв? Та ніколи ще ні одна собака не втримала злодія! Ні одна! Це азіатчина. Це... тільки родичів одганять і нерви їм псувать. Тільки! Єдина користь з них. Правду тобі говорю. Фу, серце так б'ється, що... Антосю, голубе, поклич матір, хай дасть мені валер'янових крапель. Ні, годі. Завтра їду. Чекай, я сам піду до неї. (Встає, хоче йти).

Антось (клопотливо). Ні, ні, дядюшка, ви вже сидіть, я сам принесу все, що хочете. Я зараз... Гаврику... Ну, нічого, я сам... Так вам валер'янових крапель? Добре, добре. Може, ще чого? Гаврику... Тільки мами десь немає, пішла...

Степан Макарович. Та ходім до мене, я тобі дам, у мене, здається, повинні буть. Може, брому? То в аптечці єсть багато...

Макар Макарович. Все одно, що-небудь, таке сер-цебієння, що...

Встає. Антось і Гаврик дуже старанно помагають йому. Макар Макарович і Степан Макарович виходять.

Антось (біжить до дверей в покої Морочинської). Ну, тепер швидше бабу випровадить. Гаврику, голубе, стережи!.. Мамо... Мамо! Це я... Виходьте, бабо... Ідіть швидше... Дядьки...

Морочинська з бабою Саламахою виходить сумна й задумлива.

Баба Саламаха. Так-так, пані... Що знала, те сказала, а тепер самі думайте. Що баба знала, те сказала, а ви хоч плюньте на те. Атож. Прощавайте, пані, треба йти, мабуть... Кудою йти, паничу?

Антось (виводячи на веранду). Сюдою, бабо, сюдою...

Щось питає її дорогою, баба одповідає й виходить.

Антось (вертаючись до матері). Ну що, мамо? Як?

Морочинська (виходячи з задуми). Та що? Дурниці, розуміється, хто може тому вірити, що плеще якась там баба? Так, просто мені інтересно було послухать, як то вони там гадають. Нічого не сказала, щось пошепотіла, подивилась у воду. Дурне все... Біляву дівчину якусь. Ну, правда, дещо й угадала... Так що то! (Раптом бере Антося за руку й ласкаво притягає до себе). Сину мій, я ж не зла тобі хочу, коли противлюся... Яка вона тобі пара? "Білява, каже, собака...— чи той, тьху, хай тобі! — білява дівчина, каже, вирятує вас від того, що віщує собака". Атож, сину, і в науці відомо, що собаки часто виють перед нещастям. Правда ж, сину? Я от недавно ще читала один роман, так там прямо так і говорилось (про це, та забула, як саме.* Треба буде розшукати ту книжку... Як ти думаєш, сину?

Антось. Та... хто його зна! Наука, може, й не дуже... Але єсть деякі вчені, які серйозно займаються гаданням. В Англії, наприклад, багато людей вірить. Єсть щось таке, чого наука ще не може знати...

Морочинська. О-о, я ж це саме вам і кажу! А вам смішки. Ой сину, а ти знаєш, що оця Саламаха сказала мені таке, чого ні одна душа на світі не зна. А вона вгадала. Як? А, от то-то ж бо й є!.. "Білява дівчина"... Так-так, ніби все сходиться. Хто його зна... Що ж, якби не такі негарні люди були її батьки. А то ж такі неприятні, особливо той батько її. А де ж, сину, дядьки пішли? Вона мене так приголомшила, ця баба, що я вже й не слухала, хто тут і як... Пішли кудись?

А н т о с ь. У дядька Макара серце щось там. Шукай налякав... Так Степан Макарович йому брому, чи що... Та от вони, здається, йдуть. Хотіли до вас, та я не пустив.

Макар Макарович (входячи). Ні, голубе, годі, буде з мене, погостив, набрався всяких сільських радощів, треба рушати в дорогу. Бог з вами, з вашими Шукаями, свинями, нареченими... Я піду до себе, в свій кабінет: там мене, принаймні, ніхто за ногу не вхопить... Зробить — нічого не робив. І бачу, що й не зроблю, хоч би тут всіх авторитетів науки привів. Авторитет тут інший. Тут вірять в дворянську кров, у відьму, в пристріт, а науці нема чого робить. (Дратується). Якого чорта тільки я, йолоп, поїхав, спитатися? Не знав, з ким матиму діло? Здається, тисячу негрів міг би переконати й навчити за цей час, а от її ніхто не переконає. От вона, я вже бачу, сидить так, немов на муку вийшла. По лиці бачу, що рішила ні за які скарби не мішати своєї чудесної крові з мужичою. А, хай вам... я не знаю що! Ідіть ви собі! Завтра вдосвіта давайте коней, і геть, геть звідси. Годі. Рішайте, як знаєте, я вже не можу, мені це коштує занадто багато. Он серце так і ходить... Ху!.. Ну, Лено, в останній раз тебе питаю, тільки ради бога, без сліз і без трагедій: згоджуєшся ти влитиГ в наш рід молодої мужичої крові чи хочеш, щоб Антосеві діти були такі, як, наприклад, я, з такою чисто дворянською кров'ю? Хочеш? Морочинська (тихо, сумно). Хочу...

Всі здивовані.

Макар Макарович. Чекай, на що ти... Чого ти хочеш? Щоб женився Антон чи щоб не женився на мужичці? Морочинська (глибоко зітхаючи). Хай жениться... , Хочу...

Макар Макарович. Чекай, я нічого не розумію. Це ти знов свої комедії чи серйозно?

Морочинська. Серйозно, Макаре... Хай бере її. Що ж робити? Проти долі не підеш. Значить, судилось. Аби було добре... Може, й справді ваша наука правду говорить...

Макар Макарович так здивований, що не може нічого сказати.

Степан Макарович (рівно). Так ти це твердо рішила?

Морочинська. Ну, а що ж мені робити? Рішила... Подумала та й рішила...

Антось. Мамуню, ви зробили... Од всеї душі вам спасибі. Мамо... Ну, добре... Мамо!.. (Обнімає й цілує).

Макар Макарович (зворушено, сердечно, урочисто). Ну, Лено, позволь же мені сказати... Ти знаєш, що луччої нагороди за всі довгі роки своєї наукової діяльності я не мав, як сьогодні, як в цю минуту. Я бачу, що наука все ж таки щось може! Ну, велике тобі, сестро, спасибі і за Антося, і за себе, і за науку. (Луже розчулений, обнімає сестру й гаряче цілує). Спасибі, спасибі. Прощаю тобі твоїх мух, півнів, собак, все... Ти піддержала свій рід і дворянство!

Морочинська. От тільки одно мені... Степане, ти вже не сердься. Що ж робити, може, справді так добре буде. От тільки, щоб не було ніякого весілля. Повінчатись, та й годі. А то ж, я знаю, вони зараз, щоб пить, щоб сватів, гульню... І коли б ще такі неприятні люди... Коли б хоч проста бідна мужича сім'я, а то ці багатії, я не виношу їх. А ще й Клим, там просто така п'явка, такий павук...

Макар Макарович. Ну що там! Не з ним Антон житиме.

Морочинська. Та як не з ним? Зараз же, я знаю, йому захочеться показатись перед всім селом, що от, мовляв, з панами роднюся. Коли

бідний простий мужик, якось іначе, лучче... вони й люди кращі, ніж ці багачі.

Макар Макарович. Ну, Лено, що ж робити? Не можемо ж ми його розорить, щоб він тобі на втіху став бідним. Як є, так вже й буде...

Антось. Нічого, мамо, я ж з ним справді не житиму.

Морочинська. Та яка сім'я, такі й діти! Та Ївга... Ой, не лежить моє серце до неї, не лежить...

Макар Макарович. Е, Лено, це ти вже... теє... це неправда. Про батька не буду говорити: не знаю, а про дівчину скажу, що прекрасна дівчина; лице таке, що можна за одне лице повірить їй у всьому. Хороше лице! Вір мені... Лено, я все ж таки на жіночих лицях трошки знаюся. Колись... хе-хе.

Морочинська. Та вже, що робить. От тільки з цим весіллям. Чує моє серце, що вони будуть стоять на тому, щоб було. У них же то й не шлюб, як нема весілля. Вінчання, так то так. А головне — то їхні всякі штуки.

Макар Макарович (весело). Ну, а як і так, то що там такого? Нехай собі! Навпаки, я люблю. Пам'ятаю, гімназистом страшенно любив ці їхні штуки, як ти кажеш. Народні обряди — чого ж, нехай. Каравай там, гілля, чи як то у них називається? Потім співають. Наші селяни знаменито співають на весіллях. От це буде дійсна сільська ідилія! Я радий! Принаймні не дурно поїхав на село.

Морочинська (з мукою). А сусіди? А сусіди що говоритимуть?

Макар Макарович. Які сусіди?

Морочинська. Та які ж,— наші поміщики... Та нас же засміють. Та після того нас нікуди не пустять...

Макар Макарович. Е, знайшла чим журитись! Дурниці, ніхто нічого не буде... Е, тепер не ті часи. Ну що тут такого? Він же не буде все одно з ними жить. Переїде в город. Е, це не має значення. Як ти, Степане, на це? З обрядами чи без?

Степан Макарович (хмуро). Я за те, щоб було все так, як повинно буть, чи то обряд, чи як інакше. Раз входиш в цю среду, то й приймай її так, як вона є. Раз, кажу, входиш.

Антось. Цілком згоджуюсь! Все приймаю! Все! Мамо, не бійтесь, все буде чудесно! (Бачить Гавру ся, що входить у вітальню). Урра, Гаврусь! Пиши оду в честь мене, згода! Наука побідила! І в честь дядюшки Макара!

Макар Макарович. Ну, в честь науки я готов слухать оди. Єсть у тебе, Гаврику? Читай!

Г а в р у с ь (непорозуміло дивиться на всіх, сконфужений загальною увагою). Я не розумію... Наука?

Антось. Наука, наука! (Обіймає його й шепоче щось на вухо).

Гаврусь посміхається. Завіса

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

Декорація третьої дії. Крізь розчинені двері веранди видно в саду довгий стіл, заставлений наїдками й напитками. Коло столу в різних п'яних позах сидять селяни обох полів і всякого віку. Вони одягнені по-празниково-му, обнімаються, співають, голосно, до крику, балакають. Оддалік чути музику й тупіт ніг. За столом сидять родичі й приятелі ївги та сама Ївга. Вона сидить рівно, прибрана по-городському, але незграбно. Перед

нею книжка, в яку вона дивиться, одповідаючи нехотя на розмови. Антось, розкуйовджений, з розгубленими очима, розмовляє, видно, сам не чуючи себе. Часом дивиться на ївгу і так стоїть якийсь мент, немов не вірячи собі. Тоді стріпується й щось голосно говорить, безглуздо сміючись.

Макар Макарович під натиском Микити, який весь час обнімає його й лізе цілуватись. Лице у Макара Макаровича змучене, він щохвилини озирається, ніби ждучи помочі; щось говорить і часами затуляє вуха

пальцями.

Степан Макарович, Клим і ще кілька дядьків балакають. Степан Макарович оглядається на Макара Макаровича й Морочинську. Морочинська серед бабів, які теж обнімають її, щось зо всіх боків кричать їй у вуха. Вона нарешті не витримує, підводиться й іде до покоїв.

Щось каже до Степана Макаровича. Макар Макарович, побачивши, що Морочинська і Степан Макарович ідуть, теж визволяється від Микити й спішить за ними. Гаврусь стоїть перед чоловічком в дяківській одежі й декламує.

Степан Макарович. Ну, Лено! Не можна ж так. Ну, треба ж... Вернись... Чуєш?

Морочинська (в одчаю). Не можу. Убийте мене, не можу більше. (До Степана Макаровича). Все ти! Я тобі цього ніколи не забуду! Ніколи!

Степан Макарович (обурено). Я! От це мені подобається. Я такий же винний, як той стілець. Треба було по-менше слухать учених братів! А тепер пізно. Іди до них..

Макар Макарович (піднімаючи руки догори). Я, значить, винен? А? О боже! Ні, знаєте, з мене доволі... Я зараз їду. Годі! Дайте мені коней, дайте зараз же!

Степан Макарович. Макаре, не хвилюйся й не кричи. Буде з нас цього трьохденного крику од тих "родичів"

Макар Макарович. І я кричу ще? Я?! Боги мої! Та в мене від вашого крику, од вашого варварства вуха вже позакладало й ще... Та ти розумієш, що я гіршого пекла не можу собі уявити, як це ваше весілля, як ваша тиша сільська...

Степан Макарович. А хто винен? Хто? Хто хотів ідилії, народних обрядів, поезії, караваїв? Хто? Хто молоду кров вливать хотів? Тепер бачиш, що то за кров? Бачиш?

Морочинська (плачучи). Боже мій, боже мій!

Макар Макарович. Я не міг собі уявити, що тут може бути таке... Не міг. Я не знав, що це не селянин, а кулак, що він... що... Я думав, просто чесна сільська собі сім'я. А ти от знав, і ти повинен був...

Морочинська. А хто ж дочку розхвалював? Хто? "Прекрасна дівчина"... От тобі й прекрасна. Боже мій, боже мій, що ж це сталося з нами?! Та я вся горю соромом, я не можу більш, не можу. З служанкою, з наймитами. "Свахо, свашко". Ой, господи! От дожила! От дякую, брати мої милі, от дожились до слави, знайшла синові жінку, а собі невісточку. (Ридає).

Макар Макарович. Давайте мені коней, я вас молю: ради всього, коней, бо я за свою голову не ручаюся.

Степан Макарович. Макаре! Ну, годі, не будь же дитиною. Не поможеш цим. Треба щось інше думати...

Макар Макарович. Нічого не хочу думати, дайте мені спокій! І коней!

Степан Макарович. Макаре, ну хоч до вечора. Ходім до них, а то все одно найдуть скрізь. Не сховаєшся. Ходім. До вечора... Лено!

Морочинська. Я не можу, робіть зо мною, що хочете: я не маю більше сил бачить її. Ви подивіться на неї: в корсеті, з книжкою, читати не вміє, зараз же в пани. От чого вона хотіла! А старий? Уже в хазяйство лізе! Родич! Давай йому й те, і се... Що ж це таке?! Як кошмар якийсь, як одуріли ми всі.

На веранду хутко входить А н т о с ь. Не звертаючи уваги на матір і дядьків, з півбожевільним виглядом прямує в сіни.

Морочинська. Антосю!.. Антосю!.. Антось (зупиняючись, неуважно). Ну, що? Морочинська. Чого ти, дитино, так ходиш? Антось. Та я тут... Я зараз... Нічого, я зараз... (Виходить).

Морочинська (до Макара Макаровича). Полюбуйся, братику... Навчив хлопця.

Макар Макарович (люто). Лено!! Коли ти мені скажеш ще слово, я... Давайте мені коней, я вам кажу! Ну, я пішки йду! Я...

За Антосем з саду біжить Клим, кричить. Клим. Зятю!.. Зятеньку!!

Степан Макарович. Тесть біжить! Ходімо в сад! Морочинська. Все одно! Погубили хлопця, погубили...

Степан Макарович. Ну, Лено, будь же...

Клим (вбігаючи в вітальню). Антон Григорович! Зятю! А, сватоньки! Ви ж чого тут поховались? А-а, не годиться, не годиться... Ах, боже наш,

боже наш!.. Надокучили вже вам... Ох, і в мене робота стоїть. (Сідає поруч Морочинського). Ну, хвалить бога, що достигли закона, а робота якось... Будемо й робить тепер, будемо й спочивать. Та чого ви стоїте, сватоньку? Присядьте, наморилися ж.' Садіться от тут... (Посувається). Та ще й тепло, хвалить господа милосердного... А славні у вас, свате, от ті гніді коники, що купили у Нухима. Я вже дивився на них... Хе-хе-хе! Ви б, сватоньку, мені їх уступили.

З саду біжить Микита з пляшкою в руці.

Степан Макарович. Ну, про хазяйство ми, може, другим часом поговоримо... А тепер, може, й до гостей. Ми зайшли сюди, щоб поговорить. От брат хоче їхати, так...

Клим. А куди їхать? Хіба у нас не добре? Вам же, говорите, нравиться у нас?

Микита (вбігаючи). Климе, сукин син! Ступай сюди!.. А-а! Ваше благородіє, сватоньку... Позвольте ваш вопрос. Как, на примерах, п'ють господа, генерали? Румкою чи стаканом? Я стверждаю, що стаканом. А как генерали стаканом, так і я стаканом! І всі стаканом должни пить. Упольні!

Клим. Микито!..

Микита. Сватоньку! Ви простіть мене, сукиного сина, що я свиня, мужик, надокучив вам. Верно... Ну, када ж п'яний. П'яний, і більш нічотст (Бере стілець, сідає. Хоче налити). Ну, вип'ємо ж ще за наше здоров'я...

Клим. Ти б, Микито, пішов, там угощався, надворі, у нас тут... розговори...

Морочинська (встає). Ходім, мабуть, усі до гостей.

Клим (охоче). Та й то правда. До кумпанії, значить.

Микита (випиває). Рад стараться!.. (Встає, обніма Макара Макаровича). Господік, позвольте вас поблагодарить...

Макар Макарович (з мукою). Та нема за що... (Обережно визволяється).

Микита. Нет, дозвольте вам із'яснить... я—мужик, свиня, но как, скажем на примерах, ви — мой сват, родитель, на примерах так я вже не свиня. Верно я говорю? Я — салдат, а ви — учоний господін, но... І я то понімаю. Дозвольте ваш вопрос. От ви вчора сказали, що правда, що челаєк став од обізяни. А я от несогласний! Нікогда! Не може того буть. Значить,— генерал і я — усьо одно? Га? Позвольте ваш вопрос.

Макар Макарович. Ходімте, може, в сад, нас кличуть...

Микита. Я ето понімаю. Как кличуть, так і підем. І в сад підем, і в солому підем, і схочем... на войну підем... Я на войні не був, ето правда. Ну, генералов бачив от так... От так вони стояли, а от так я... От так...

Макар Макарович. А он там, здається, вас кличуть? Га? Ви підіть, а мені тут одну річ...

Микита. А, добре, добре... Можна, можна... (Іде в сад).

Макар Макарович сам ходить по вітальні, непорозуміло стискує плечима, стає, прислухається до гвалту в саду і знов ходить. Вийма з кишені порошок і приймає.

Степан Макарович (озирається, шукає когось очима, потім іде в покої). Ти не підеш туди? Невже не видержиш до кінця?

Макар Макарович (помалу, з посмішкою). Все ж таки я можу винести з цього всього одно дуже утішне для тебе... спостереження. Ти нарікав на них, що в них нема чуття законності. То неправда, Степане. Неправда. Я бачу, що воно єсть. І ти мусиш бачити.

Степан Макарович. Законність? При чому тут законність? Не розумію, яке має...

Макар Макарович. Ати дивись, як вони зразу пройнялись тим, що вони наші родичі законні! Га? Ні, серйозно! Вони це щиро! Вони вірять, що цілком рідні нам стали. Ще три дні тому назад вони були тільки мужики, а ми — пани. І щиро, щиро цілком. А на другий день, як закон нас зв'язав, уже родичі... Це дуже цікаво з наукового навіть погляду. Як ти гадаєш? Га? Ти мусиш бути задоволеним. Я дуже.

Степан Макарович. Яб тобі радив покинути іронію, нам не до сміху тепер...

Макар Макарович. А чому не до сміху? Он родичі як веселяться...

Степан Макарович (понуро). Ходім краще туди, а то ще скандал учиниться. Я чув уже, як хтось з них казав, що ми ними гнушаємось і тікаємо... Ходім...

Макар Макарович. Ну, гнушання нема, а... не так уже весело, як їм. То правда... Ну, ходім. Чекай, я ще один порошок брому прийму, тоді, може, легше буде веселитись по-демократичному... (Ковтає порошок і запиває). Ну, тепер гайда. Радив би й тобі прийняти.

Степан .Макарович хмуро й безнадійно махає рукою. В саду гомін побільшується. Морочинська вже отовплена бабами. Макара Макаровича і Степана Макаровича зараз же обсідають дядьки. Микита з чаркою в руці обнімає Макара Макаровича, той кротко й без руху стоїть.

В покої ідуть Ївга й Панас, Ївга з книжкою в руках, як дерев'яна, трохи шкандибаючи од тісних черевиків; сукня лежить настовбурчено. Але вигляд у ївги поважний, гордовитий; вона трохи п'яненька, але це й сприяє занадтій горделивость

Панас (п'яний). Ні, не втечеш, пані! (Регоче). Я, брат, і в покоях знайду. Ну, бариня, кажи послєднє слово... Послєд-нє, і кінець, не желаю далі...

Івга. Та чого ти причепився до мене? Ти хочеш, щоб сьогодні ж полетів з економії? Ти договоришся...

Панас. Ой боюсь, ой рятуйте, налякала... Та дурна: я за ті гроші, що ти дала, тепер сам на пана заделаюсь. Ти мені дай ще сто, і я сам тебе покину, на чорта ти мені здалась. І даси! От лусну я на цьому місці, як не даси! Що? Ач, сто бісів її мамі, зробили її паньою, а вона й кирпу гне! Викладай січас сто рублів, бо скличу всіх і об'явлю, яка ти чесна була.

І в г а. Та що ти, сказився? Що ти мені тут?! А дивіться... Дурак! Пошов вон! Свиня! З ким ти говориш? Ти знаєш, що я законна жона твого пана?! Мерзалец! От січас пожаліюсь, і полетиш звідци, як пух. Пошов вон з комнат, дурак!

Панас. Ой, Івго, не задирай носа, бо одіб'ють...

Івга. Хто одіб'е? Ти? Гляди, щоб вам не поодбивали. Я вам тепер покажу! Ви недостойні сидіти тут, а не то що... Розкомарує тут... Всіх вижену зараз! Назбігалися. На дурничку нажлукатись усі хороші, а як плели на мене й підкопувались, так те забули. Чекайте ви мені, мурляки, я вам тепер покажу. Чого тобі тут треба? Чого вилупив очі? Чого, мужик, заліз сюди? Пошов вон січас. А то покличу слуг, і в шию виженуть. Геть к бісовому батькові!!

Панас. Ой Івго, не дуже, бо покличу свідків,

Ївга. Плювать я хотіла тепер на тебе й на твоїх свідків паршивих! Хоч весь мир клич. Сама скажу й не боюсь. Я тепер законна жона свого мужа, мурляко. А муж мій — то твій пан. А ти — мій слуга. І не смій мені тут патякати. "Сто рублів".

Та я тобі такі сто рублів покажу, що й своїх не впізнаєш. Які тобі сто рублів? За віщо?

П а н а с. За те саме, що й ті дала. Щоб мовчав, що ти моєю полюбовницею була. Забула?

Ївга. Брешеш ти, свиня, нічого я тобі не давала. А як будеш наклепи плести на мене, так я тебе в Сибіряку зашлю. Як ти смієш такі слова на чесну жону свого пана говорить? Га? Хто ти єсть? Мужик, наймит. Пошов сцюдова, дурак!

Панас. Ну-ну, скоро в пани перебралася! Навчилася. Гляди тільки, щоб не каялась... (Іде).

Ївга. Іди, іди... Ач, мурляки! Я вам покажу!

Панас. Жаль мені тільки Антося, що порадошний чоловік та з такою стервою собі світ зав'язав. Говори: даси?

Ївга. Я тобі говорю: пішов вон!

Панас. Ой, гляди, зараз усім об'явлю. Не пожалію. Лучче дай.

Ївга. Пошов вон, не боюсь я тебе!

Панас. Ну-ну, гляди ж!!! (Рішуче виходить).

Ївга сама; схвильовано, але уперто й гордо ходить по хаті, часом з тривогою позираючи в сад. Панаса не видно. Ївга* сідає й розгортає книжку.

Антось (з тим же розгубленим, нерівним виразом на лиці з'являється з сіней. Побачивши ївгу, нервово стріпує-ться). А, супруга! Що робиш тут? З книжкою? Читаєш? Молодчина, скоро навчилася. Може,й учителькою можеш бути? А, я й забув, ти в учительки не хочеш... Так-так... Ну, читай так...

Ївга. А ти, якби був порадошний муж, оборонив би мене... Тут он усяка драпь обижає мене... Якесь мурло, хамло приходить сюди й кидає на мене болотом. Що я, полюбовниця твоя якась, чи що?

Антось. Ні-ні! Ти не полюбовниця, ні! Ти, твоя правда, моя законна жона. Але тільки тебе, здається, трудно оби-дить. Га? Ні, ти мені скажи, як ти могла так... Ні, нічого вже не говори. Не треба... Читай...

Ївга ображено одвертається й дивиться в книжку.

Антось (підходить). Інтересна книжка? Га? Хто ж тебе навчив так держати? Батенько твій, мабуть? Чи догори ногами інтересніше?.. Фу, що ж це, господи, таке діється? Це та їся, що... Нічого не розумію... Як же ти могла... Ні-ні, не треба... Годі, все знаю. Але що ж це таке? (Раптом вириває з рук книжку, шпурляє її в куток і кричить). Не смій! Скинь зараз же корсет і все це. На кухню забирайся! Падлюка! Уб'ю!!

Ївга (схоплюється, верескливим голосом, злісно). Та ти чого на мене кричиш? Чого кидаєшся книжками? Га? Я тобі не наймичка! Закон брав зо мною. Який! Учителькою... Гадюкою сичить на мене, що вчителькою йому не хочу буть. Не бачила щастя! Я в батька лучче жила, як твої вчительки. Для того за тебе такого пішла, щоб в злиднях жити?

Антось хапає себе за голову й помалу виходить в сад. Морочинська іде йому назустріч, щось питає. Антось однімає руки з лиця, дивиться якийсь

мент і, нічого не одповівши, їде далі, зникає, Ївга розлютовано бігає по вітальні. Помітивши Морочинську, сідає й притуляє хустинку до лиця.

Морочинська (входячи). Ну, що тут у вас знов? Що тут було?

Ївга (плачучи). Що я, наймичка якась, чи що? Кричить на мене. Взяла книжку, щоб обмахуватись, бо душно, а він вирвав і он шпурнув... Трохи мене не бив... Усе за те, що я не хочу в учительки йти, а хочу хазяйством заніматись... Наче я наймичка яка... Закон брали, не з улиці прийшла... По закону...

Морочинська (тяжко зітхаючи). Ну, нічого... Він випив трохи, ніколи не п'є, кинулось в голову. Та й ти трохи винна... Мабуть, ти раніше була з ним не така, як тепер... Ну, йому й неприятно. Ну, нічого, привикнеться...

Ївга. Яка ж я була? Яка була, така й є. Сам бачив. Я не просилася, сам ходив та просив, на колінах стояв, любов показував. Коли б була любов, не став би такий за два дні, яка б я не була... А то — наче наймичка...

Морочинська. Та годі тобі вже! Всі знаємо, що не наймичка...

Ївга. А чого ж він? Що я йому зробила?.. Як повінчались, так і...

Морочинська. Ну, годі, буде... Іди до гостей, негарно тут самій сидіти. Іди, ївго, іди. Та, може б, другі черевики наділа, ці, мабуть, на тебе трохи тіснуваті? Ходити трудно...

Ївга. Ні, вони мені якраз по нозі...

Морочинська. Ну, як знаєш... (Глибоко зітхає).

З сіней входить Макар Макарович, за ним Гаврусь з папером

У РУШ-

Макар Макарович (до Гавру ся). Звичайно, звичайно... Слухай, Лено, ти мені вибач, але молю тебе: скажи, щоб мені дали коней...

Морочинська. Ти таки хочеш їхати? Наробив та й тікаєш? Спасибі, братику, все життя тобі буду дякувати. Влив нам молодої крові. Спасибі.

Макар Макарович. Лено!!! Я тебе прошу рахуватись з моїми нервами. Вони у мене не з дроту!

Гаврусь. Дядюшка! Ви ж обіщали мені...

Макар Макарович. Лено! Чуєш? Дай мені коней...

Гаврусь (образившись). Ну що ж! Тільки це не культурно і...

Макар Макарович(скажено на нього). Та ти мені даси спокій? Варвари ви! Забирайся геть з своїми віршами! Мучителі ви мої!!! О, будь проклят той день, коли моя ідіотська голова рішила їхати сюди!.. Твої вірші паршиві, паскудні, безграмотні. Чуєш ти? Нікчемні, нездалі... Тобі не поетом буть, а соску смоктать. Варвари!..

Хоче бігти, але бачить, що в саду щось діється: всі збились докупи й починають кричати. Потім з юрби виривається Антось, держачи за руку ївгу і тягнучи її до покоїв. За ними спішать Степан Макарович, котрий умовляє в чомусь, Клим, Панас, Семен та інші. Всі п'яно кричать, розпитують один одного, махають руками.

Макар Макарович. Що там? Що сталось ще?.. Ну... от скандал... Тільки цього не хапало...

Морочинська. Господи! Що там? Ой боже мій!

Антось (тягнучи їгву на веранді). Ні, ходім!.. Ходім до матері. Я тобі покажу. Прилюдно покажу... А, дядюшка Макар! Ви, здається, хотіли бачить весільні народні звичаї? Ось я вам зараз покажу один. Іди! (Шарпає їгву).

Їгва. Та що ти мене шарпаєш? Пусти мене!.. Тату!!!

Антось. Прошу, прошу і тата, прошу дуже! Панасе, де ти?

Панас. Ось тут!

Степан Макарович. Антоне! Чуєш, Антоне? Годі, не треба... Пусти, заспокойся...

Антось. Дядю, я спокійний, я тільки по закону буду... Мамо, не бійтесь. Я нічого страшного робить не буду... Панасе, іди сюди! Стій, ти!

Клим (проштовхуючись наперед, вириває їгву). А це... а це... зась!! Зась, кажу! Какое маєте право знущаться? Га?

Антось (скаженіючи). А ти... Одійди мені... Одійди, кажу, а то... Ти, поганець проклятий! Ти мені розбив все, що я... Я тебе уб'ю!! Іменно, гад. У-у!! (Зарахується).

Клим (одхиляючись). Гвалт!! Рятуйте, убивають!!

Степан Макарович. Та тихо, чого кричите? Антоне, годі, говорю! Розійдіться, чого...

Морочинська (вся дрижить весь час). Антосю, сину мій... Не треба... Сину! (Хапа його за руки).

Антось (дивлячись на неї божевільними очима, приходить трохи до себе). Нічого, мамо, нічого... Зараз... Чекайте... Панасе. Я тільки хочу... Панасе, скажи прилюдно: була вона, ось ця дівка, твоєю полюбовницею? Говори сміливо!

Панас (голосно). Була. Ось свідки...

Івга (люто). Ах ти ж, босяк, злодій! Брешеш ти!

Антось (шарпаючи її). Мовчи! Твоє слово потім. (До Панаса). Дала вона тобі сто рублів, щоб ти мовчав? Говори!

Панас. Дала! Ось свідки можуть...

Ївга. Коли? Коли я дала тобі, щоб тобі так дихати дало? Ой боже мій, що ж вони зо мною роблять?! За що ж вони з мене знущаються?!

Антось (до Івги). Це все, що ти можеш сказати? Все? Ну, а тепер... забирай свого підлого батька і... геть звідци!! Щоб нога твоя ніколи не показувалась на поріг цього домуі Геть! Пішла!

Клим (береться в боки, майже спокійно). А підождіть-но трохи, паничику. Не дуже женіть. Позвольте вас спитаться: как ето так пошли вон? Хто ми вам такі, що пошли вон? Га? Ви челаєк образований, ви должни понімать, що нема такого права, щоб вон на свою жону. Ето беззаконіє! Вона по закону шлюб брала. Це вам не наймичка, що не схотів, та й пошла вон! Пожалуйте в суд, по закону, а не так*{До Степана Макаровича). Пане, ви челаєк законний, що ето таке дєлається? Как так? Це всякий сукин син прийде, скаже щось, і сейчас пошла вон? Коли хоче, щоб ми пішли, пожалуйте на стіл десять .тисяч карбованців! Пожалуйте! А тоді й пошла вон. (До Панаса). А тебе, прохвост, я судом

буду. Ти можеш доказать свої слова? Можеш? Ти закон знаєш? Знаєш, що по закону за такі слова? З ким ти в іграшки зайшов?

П а н а с. Та я... А що ж... Конешно, що можу... Тільки ж як... Вона не зо мною одним, а все село знає...

Ївга. Брешеш, падлюка!!

Клим. І все село в суд потягну! Ти мені по закону докажи...

Антось (безсиліє, весь в'яне й тупо дивиться навкруги). Та-ак...

Степан Макарович. Ну, годі, Климе... Потім поговоримо про все... Тепер розійдімось. Прошу всіх вийти до саду... Прошу, прошу... Буде все по закону, як хочете...

Клим. Тепер не кріпацтво, тепер все по закону, іменно. Доказати треба. А нєт — пожалуйте гроші. Дівчину ославили, та й пошла? Нєт, я не позволю беззаконія! Не на того напали.

Макар Макарович (підходячи до Антося, бере його за руку й тягне за собою). Ходім, Антосю, ходім звідси... Лено, Степане, скажи, щоб дали коней, ми їдемо в город... Клим. Як же це так? Позвольте! А жона как же?

Макар Макарович. Одійдіть, чоловіче. Ви своє зробили, зробили по закону, тепер ми будем робить теж по закону. Жону візьміть туди, звідки вона прийшла, а самі забирайтесь...

Клим. Нєт, так не буде... Я судом...

Макар Макарович (не витримує свого спокою і скаженіє). А кажу, що буде, чуєш ти?! Геть усі! (Кидається з кулаками на Клима, дрижить весь, тяжко дихає. Гості поспішно, задом висуваються на ганок).

Клим (одсуваюнись). Не маєте права! Я судом... Пане! Глядіть...

Степан Макарович. Макаре! Макаре, не треба, не гарно... (Одтягає його).

Гості в саду; видно, як махають руками, шукають свої шапки, як палко балакають, збившись в купки. Антось пада на стілець, закриває руками лице і кладе голову на спинку його.

Морочинська весь час плаче. Макар Макарович хапається обома руками за серце і злякано слухає. Потім обережно сідає, заплющивши очі. Степан Макарович ходить по хаті рівними, твердими кроками.

Завіса тихо падає.